

NATURPARKPLAN 2023–2028

NATURPARK ÅMOSEN

Titel:	Naturparkplan for Naturpark Åmosen 2023-2028
Forsidefoto:	"Skarresø" Sarah Green.
Udgiver:	Naturpark Åmosen
Webadresse:	www.naturparkaamosen.dk
Redaktør:	Astrid Laura Dam Jensen
Layout og korttegning:	Astrid Laura Dam Jensen, NORRØN
Fotos:	Navne på fotografer er angivet på de enkelte billeder.
Copyright:	Naturpark Åmosen. Må citeres med kildeangivelse

INDHOLD

FORORD	4
INDLEDNING OG LÆSEVEJLEDNING	6
RESUMÉ	7
SIDEN SIDSTE PLAN	9
VISION OG MÅLSÆTNINGER	12
NATUR	14
KULTUR	22
FRILUFTSLIV	26
TURISME OG ERHVERV	32
FORMIDLING	38
BORGERINDDRAGELSE	41
EVALUERING	42
REFERENCER	43
BILAG	44

FORORD

Naturpark Åmosen er som Danmarks første naturpark gået fra en søgende opstartsperiode fra 2013 over i en fase med konsolidering og udviklingstiltag. Naturparkens udvikling bygger på viden, erfaringer, samarbejde og værdiskabende partnerskaber lokalt, på kommuneniveau, regionalt, nationalt og gerne også internationalt.

Naturparkplan for Åmosen 2023-2028 fastlægger retningslinjer for Naturpark Åmosen i perioden samt visioner og mål for den videre udvikling over en 20-årig periode. Den er et strategisk værktøj, som bestyrelsen og sekretariatet kan navigere efter. Planen giver et realistisk blik på udviklingskapaciteten via tematikker og målsætningerne, som er både konkrete og brede nok til, at der er "albuerum" til realisering i en foranderlig verden.

Der vil i de kommende år ske en udbygning af formidlingsindsatsen, her er der også sket store ændringer med den nye hjemmeside. Formidlingen vil være både natur- og kulturformidling i hele Naturparken. Bestyrelsen ser også store muligheder for en forbedring af naturtilstanden i Naturpark Åmosen, der er allerede begyndende tiltag med Den Danske Naturfonds opkøb.

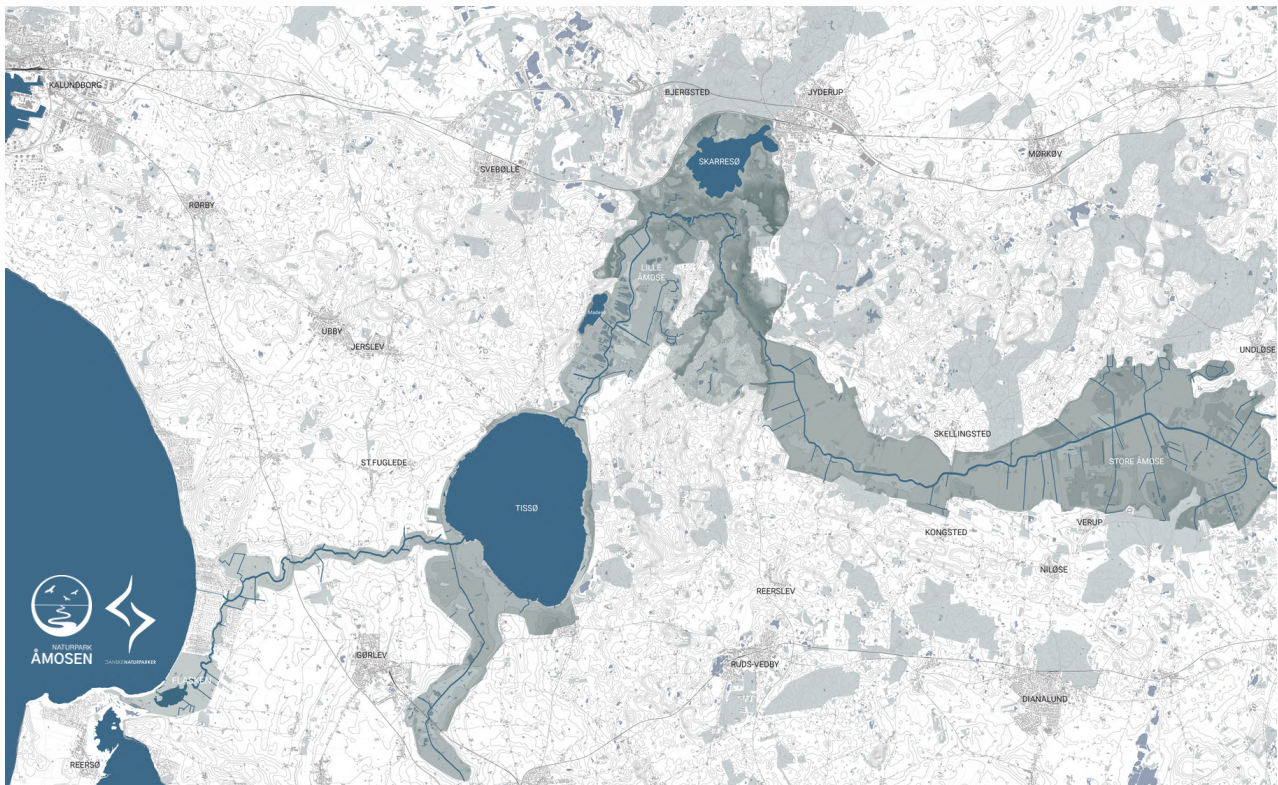
Vores naturparkplan står på skuldrene af de to tidligere planer udarbejdet i samarbejde mellem Naturpark Åmosen samt Holbæk, Kalundborg og Sorø Kommuner. Den bygger tillige på en lang række møder med borgere og aktører - herunder i regi af forsknings- og udviklingsprojektet Nye Veje i Naturpark Åmosen, der startede i 2019.

Der skal siges en stor tak til bidragsyderne og redaktørerne til de forgange naturparkplaner for det store arbejde med at lægge grundstenene for naturparken.

Naturpark Åmosen går ind i en ny og spændende periode, med de store tanker der er for den danske natur set fra politisk hold. Hvilket vi vil gøre meget for at følge op på.

God læselyst

På bestyrelsens vegne
Flemming E. Larsen, formand

Ellesumpen ved Delhoved Skov

INDLEDNING OG LÆSEVEJLEDNING

Naturparkplanen begynder med afsnittet "Siden sidste plan" som giver en kort status på alle tematikker og kommer med et par centrale nedslag. Dette giver et indblik i gennemførte og igangsatte indsatser fra den forgangne periode, så vi kan følge med i udviklingen og se, hvordan denne plans målsætninger og indsatser bygger videre på gennemførte eller igangsatte indsatser.

Naturparkplanen er opbygget ud fra temaerne natur, kultur, friluftsliv, turisme og erhverv, formidling, borgerinddragelse og evaluering. Indledningsvist beskrives Naturpark Åmosen i relation til temaet, og dernæst gennemgås målsætninger og indsatser for temaet i henhold til de visioner og hovedmålsætninger, der er vedtaget i kommuneplanerne for de tre samarbejdskommuner. Til hvert tema hører også en status på, hvilke konkrete indsatser naturparken i den forgangne planperiode har gennemført eller igangsat.

Naturparkplanen har ingen retsvirkninger, ligesom den selvejende institution ikke har myndighedskompetence. Planens gennemførsels- og succesgrad er derfor afhængig af frivillige aftaler og de ansvarlige myndigheder. Udviklingen i Naturpark Åmosen skal nemlig hvile på frivillighed.

RESUMÉ

Naturen strækker sig ud på et areal på ca. 8.500 ha, og naturparken udgør en sammenhængende, fugtig landskabskorridor bestående af ådale, søer og moseområder. Korridoren strækker sig 45 km gennem et kuperet morænelandskab fra Undløse i øst til det flade landskab ved Storebælt i vest. Naturpark Åmosens landskab er karakteriseret af store vidder, flotte udsigtspunkter og en mosaik af naturtyper, heriblandt sø, overdrev, hede, eng, strandeng, mose og skovbevokset tørvemose.

Omkring 80% af naturparkens areal ligger under naturbeskyttelsesloven paragraf 3 eller i de såkaldte Natura 2000-områder. Naturpark Åmosens naturrige landskab kan inddeles i fem hovedområder: Store Åmose, Skarresø og skovområderne, Lille Åmose med omgivende landbrugsområder, Tissø med nærmeste bredområder og Ådalene vest for Tissø med Bøstrup Å og Halleby Å.

Naturpark Åmosen er et **kulturhistorisk** skatkammer. Intet andet sted i Europa har der eksisteret en så varieret og velbevaret kulturarv fra stenalderen. Grundet tørvelagenes særlige bevaringsforhold vidner fund fra naturparkens område om spillet mellem menneske og natur gennem næsten 13.000 år. At dykke ned i den materielle kulturarv er som en tidsrejse gennem menneskets historie i det nuværende Danmark.

Naturpark Åmosens 8.500 ha store område rummer helt gode muligheder for et varieret og udfordrende **friluftsliv**, fra jagt og fiskeri til badning ved stranden, vandreture og naturovernatning. En stor del af udviklingen af det gode friluftsliv i Naturpark Åmosen handler derfor om at skabe bedre infrastruktur mellem eksisterende og kommende formidlingspunkter, overnatningsmuligheder, spisesteder og andre relevante faciliteter. Udviklingen af friluftslivet i Naturpark Åmosen sker altså i samspil med erhvervs- og turismeinteresser og i tæt samarbejde med private lodsejere.

I forhold til **turisme** og **erhverv** findes et spirende udvalg af oplevelsesøkonomiske erhverv foruden den eksisterende landbrug og skovdrift i området. Det kunne eksempelvis være udlejning af shelterpladser, bondegårdsferier, besøgsårde, caféer, guidede ture og salg af lokale produkter. Sideløbende er Naturpark Åmosen som brand også vokset sig stærkere, hvilket betyder, at der er grobund for partnerskaber mellem naturparken og de spirende oplevelsesøkonomier, så virksomhederne kan koble sig på naturparken i det omfang, de kan kapere, og omvendt. På den måde øges sandsynligheden for, at gæsten også får en Naturpark-Åmosen-oplevelse, når de besøger private virksomheder i området.

Formidling i Naturpark Åmosen foregår i dag på forskellige niveauer, da der både er behov for at formidle natur- og kulturværdier, naturparkens begivenheder og naturparken som koncept. For at sikre lokalt ejerskab til naturparken er det vigtigt, at der etableres ambassadørskaber ude i lokalsamfundet og at naturparken på anden vis gensidigt kobles op på relevante aktører, så naturparkens kernefortælling også kan blive fortalt gennem disse koblinger.

Naturpark Åmosen bygger på et fundament af **frivillighed** og **borgerinddragelse**, og det er helt centralt at lodsejere og borgere inddrages i arbejdet med at vedligeholde, planlægge og udvikle naturparken i fremtiden. Derfor er borgerinddragelse også et tværgående i hele naturparkplanen og dens målsætninger og indsatser. Borgere er alle sammen forskellige. Nogle ønsker at være med til at planlægge nye tiltag og give sit besyv med fra lokal viden og egne erfaringer, mens andre vil med i mere omfattende praktisk medbestemmelse i form af mindre grupper – såkaldte laug – der får tildelt et ansvar for tiltag og vedligeholdelse af stier, hegn, gærder, bræmmer, dyrehold mm. Vi ønsker at tilgodese begge grupper, da borgerinddragelse er forudsætningen for at skabe lokalt engagement og ejerskab til naturparken.

SIDEN SIDSTE PLAN

I den forgangne planperiode er der sket meget. Det er særligt forsknings- og udviklingsprojektet "Nye Veje i Naturpark Åmosen", der har sat sit præg på de seneste års udvikling. Projektet deles med Roskilde Universitet og løber i perioden 2019-2023, og er støttet af Nordea-fonden med 11,1 mio. Det er omfattende og rækker ind i danske naturparks tematikker. Projektets resultater og læringer tages ind i naturparkens drift og videreudvikling. På naturområdet har Den Danske Naturfonds køb af Ulkestrup Lyng og LIFE-projektet om de østdanske højmoser udrettet meget for naturgenopretningen til gavn for både natur- og kulturværdier. Netværksaktiviteter, "De Fire koncepter" samt løntilskud og andre understøttende initiativer og projekter fra Friluftsrådet har haft betydning for udviklingen af tematikkerne friluftsliv, formidling og turisme. Herunder sættes fokus på de væsentligste initiativer.

Nyt visuelt udtryk og lokationsbaseret hjemmeside

I regi af projektet "Nye Veje i Naturpark Åmosen" har naturparken fået udarbejdet et nyt visuelt udtryk, heriblandt nyt logo og en ny lokationsbaseret hjemmeside. Hjemmesiden rummer naturparkens to nye digitale kort. Det ene kort giver besøgende et overblik over naturparkens udbud af oplevelser, faciliteter og infrastruktur, og er skabt i samarbejde med relevante virksomheder. Det andet kort formidler natur- og kulturværdier fra området og andre spændende historier, eksempelvis tørvegravning eller arkæologi. For at inddrage borgernes mest muligt i indsamlingen af disse historier er det også muligt for borgerne selv at indtaste historier direkte på kortet.

Øget fokus på egnsunikke produkter og services

Projektet "Egnsunikke produkter & services fra Naturpark Åmosen" blev gennemført i perioden 2017-2019 (Oxford Research, 2019) og erfaringerne herfra blev taget med videre i Nye Veje-projektet, hvor samarbejdet mellem områdets lokale virksomheder og Naturpark Åmosen er blevet styrket gennem et innovationsforløb og netværksaktiviteter. De lokale virksomheder dækker forskellige typer af produkter og services, eksempelvis ølbryggeri, honningproduktion, blomsterbinderi, naturovernatning, veteranogoplevelser, guidede ture og besøgsgårde. Naturpark Åmosen bidrager med at sætte rammen for netværket, hvor virksomhederne kan hente inspiration til sæsonen, sparre med hinanden og støtte hinanden med formidling og markedsføring af hinandens produkter og services og lignende samarbejder.

Udkig til Tissø fra fugleskjulet. Foto: Anders Søgaard

Indgange og støttepunkter

Den selvejende institution har en forpligtigelse til at etablere formidlingscentre - indgange - med forskellige tematikker til naturparken. Korresponderende hermed er en leverance om Naturrum i Nye Veje-projektet. Her arbejdes med etablering af et naturrum i Jyderup ved Skarresø med Holbæk Kommune som projektejer. Foruden denne nordlige indgang arbejdes i tæt samspil med kommunerne og lokale drivkræfter om indgangene ved Tissø Vikingecenter og i øst ved Assentorp. Eksempler på støttepunkter til disse indgange er Skellingsted Friluftsområde og Naturpark Gateway i Gørlev.

Naturpark Gateway

Det styrkede fokus på "nye veje" både fysisk, digitalt og mentalt i forhold til kendskab har afstedkommet mange lokale initiativer. Heriblandt Gørlev Lokalforening, som tog initiativ til og har etableret "Naturpark Gateway", som et støttepunkt og en indgang til naturparken. Her er kreativ legeplads samt udendørs og overdækket møde- og formidlingsrum inspireret af naturparken med særligt fokus på vikingetiden jf. Gørlevs geografiske nærhed til Tissø Vikingecenter. Gørlev Lokalforening håber, at Naturpark Gateway vil blive et stort hit hos de nærliggende sommerhusområder, der således vil blive inspireret til besøg i naturparken.

Istidsruten gennem Naturpark Åmosen

Istidsruten er en kombineret cykel- og oplevelsesrute på 390 km fordelt på fem etaper, hvoraf omkring 40 km løber igennem Naturpark Åmosens arealer, blandt andet omkring Skarresø og Tissø. Naturparken har deltaget i etableringen af støttepunkter hertil, blandt andet indhold til formidlingstavler og renovering af bro på en flydeplatform ved Skarresø i samarbejde med Jyderup Fonden (indviet primo-2022). Istidsruten spiller, i samarbejde med Destination Sjælland, en vigtig rolle i det videre arbejde med cykelturisme i naturparken.

Friluftsrådet og De fire koncepter

2021 var det sidste år med løntilskud fra Friluftsrådet. Rådets netværk af danske natur- og pilotnaturparker har været en prioritet ligesom Naturpark Åmosen bestræber sig på at deltage i de aktiviteter og projekter, som giver mening og kan afsættes ressourcer til. Som den eneste naturpark har Naturpark Åmosen gennemført aktiviteter i alle "de fire koncepter"; Unge Naturparkambassadører (skoleklasser), lokale guider (alle med lyst og mulighed), Spring ud (bevægelse i det fri for de 0-6 årige) samt Vild Mad (sankning og mad fra naturen).

Foto: Daniel Urhøj

Bedre vilkår for højmoser

Sorø Kommune har gennemført naturgenopretning på 171 ha højmoser i Naturpark Åmosen. Projekt Østdanske Højmoser blev støttet af EU's LIFE+ program og staten. Det blev gennemført i perioden 2013-2021 i Verup Mose og Sandlyng Mose.

Højmoser er dannet af sphagnum-mosser, og kun en levende membran af sphagnum kan sikre de højtliggende tørvemoser mod forsat nedbrydning. Naturgenopretningen består i at opsamle nedbør, så højmosens tykke tørvelag vådgøres på ny og bliver egnet levested for sphagnum mosser og tilknyttet flora og fauna. Til formålet er opsat mere end 4,5 km membraner, der er nedsat spunsvægge til maksimal vandtilbageholdelse og et vandløb er omlagt for at sikre vandafledning fra marker i oplandet.

Andre tiltag er: 31 hektar skov og krat er ryddet, genryddet eller veteraniseret til død og henfald; 3,3 hektar er afskrabet og ca. 0,5 hektar er podet med friske Sphagnum-mosser, høstet fra nyt tørveindvindingssite i Estland. Projektet anslår, at der over tid kan genskabes aktiv højmose på 81 hektar i de indre dele af højmoserne. (Guldborgsund og Sorø Kommuner, 2021)

Den Danske Naturfond køber Ulkestrup Lyng

Naturfonden har i 2021 købt 100 hektar i Åmosen, Ulkestrup Lyng, som er en af de få sidste højmoser på Sjælland. Målet er at gendanne og beskytte højmosen for at sikre levesteder for en række sjældne arter og en række uvurderlige stenalderfund, heriblandt bopladser. Naturpark Åmosen er her tiltænkt en rolle i forhold til formidling og rekreative muligheder (Den Danske Naturfond, u.å.).

VISION OG MÅLSÆTNINGER

Naturpark Åmosen fremstår som et natur- og kulturlandskab med både nationale og lokale natur- og kulturværdier med høj formidlingsværdi og nye muligheder for friluftslivet. Naturparken har potentiale til at udgøre en positiv symbiose mellem natur, kultur, friluftsliv, turisme, erhverv, formidling og borgerinddragelse. Naturparken bruges, beskyttes og udvikles i et bæredygtigt samspil mellem natur, kultur og mennesker.

Den overordnede vision

Ved etableringen af Naturpark Åmosen udarbejdede naturparken og de tre samarbejdskommuner en fælles vision for naturparkens udvikling sammen med en række juridisk bindende indsatser, som i dag er indskrevet i gældende kommuneplaner for Sorø, Holbæk og Kalundborg kommuner (bilag 1). Det er denne vision, som lægger grundstenene for nuværende og tidligere revisioner af naturparkplanen.

Det er den overordnede vision, at Naturparken skal styrke og udvikle de internationale og nationale natur- og kulturværdier samtidig med, at den stadig kan fungere som et område med levende land- og skovbrug og udvikle sig til et stadig mere attraktivt område for friluftsliv og for bosætning i oplandet. Der skal med naturparken kunne ske en positiv udvikling inden for alle områder: natur, kultur, friluftsliv, turisme, erhverv, formidling og borgerinddragelse.

Næsten hele det danske landskab er påvirket af menneskelig aktivitet, især af jord og skovbrug. Til de mest værdifulde naturområder hører f.eks. de kreaturafgræssede enge - især i kombination med våde moseområder og søer. Denne kombination har stor betydning for et stort antal ynglende og rastende vade- og svømmefugle.

Naturpark Åmosen kan med tiden komme til at danne en "blå" og "grøn" korridor gennem landskabet, der især bygger på disse værdifulde naturtyper samt en høj grad af naturlig udvikling, herunder af visse skovarealer hen imod naturskov.

På formidlingsområdet er det især intentionerne at formidle de forskellige historiske perioders udnyttelse af lavbunds- og søområder fra jægerstenalder til nutid – med jagt, fiskeri, transport, udnyttelse af vandenergi, landbrug og tørvegravning. Fra Naturpark Åmosen har denne formidling både internationalt og nationalt perspektiv.

Det er også intentionen, at befolkningen i naturparken får de bedste muligheder for at opleve natur- og kulturværdierne. Formidling og information er med til at skabe forståelse for bevaring af natur- og kulturværdierne, ikke mindst i lokalbefolkningen og blandt de besøgende i de områder, hvor værdierne skal bevares. Som størstedelen af det danske landskab er Naturparken næsten udelukkende i privat eje. Det er hensigten at vise, at man gennem lokale kræfter og lokale samarbejder både kan styrke internationale og nationale natur- og kulturværdier samtidig med, at man udvikler et aktivt og attraktivt lokalsamfund.

DE OVERORDNEDE MÅLSÆTNINGER

Målsætningerne er pejlemærker, som bestyrelsen og sekretariatet for Naturpark Åmosen skal arbejde ud fra gennem frivillige aftaler. De handler om, hvordan naturparken skal udvikle sig på langt sigt.

Følgende overordnede målsætninger er aftalt med de tre samarbejdskommuner ved etableringen af Naturpark Åmosen og lægges til grund for udviklingen af Naturpark Åmosen 2023–2028:

- Naturparkens karaktergivende landskabselementer og geologiske formationer og forekomster skal bevares og synliggøres.
- Kulturmiljøer og kulturhistoriske spor skal bevares, synliggøres, gøres tilgængelige og formidles, ligesom viden herom skal udbygges.
- De væsentligste naturtyper skal bevares, og deres udbredelse, kvalitet og mangfoldighed styrkes. De skal beskyttes mod tilgroning, afvanding, næringsstofftilførsel, invasive arter m.v. og udvikles til at blive bæredygtige og dynamiske økosystemer med naturlig vandbalance m.v.
- Der skal skabes større sammenhæng mellem naturparkens naturområder. Områdernes samspil med de øvrige naturområder på Sjælland skal ligeledes styrkes.
- Mulighederne for friluftsliv og naturoplevelser skal styrkes.
- Udviklingen af friluftsliv og turisme skal ske på et bæredygtigt grundlag.
- Sårbare naturområder skal beskyttes mod slitage og forstyrrende færdsel og ophold.
- Formidling og naturvejledning skal styrkes og koordineres i forhold til lokale aktører gennem udbygning og etablering af aktiviteter, servicefunktioner og faciliteter.
- Forskning skal understøttes og undervisning styrkes gennem etablering af faciliteter og undervisningstilbud.
- Naturparkens udvikling skal følges og evalueres.

NATUR

Naturpark Åmosen omfatter et areal på ca. 8.500 ha og udgør en sammenhængende, fugtig landskabskorridor bestående af ådale, søer og moseområder. Korridoren strækker sig 45 km igennem et kuperet morænelandskab fra Undløse i øst til det flade landskab ved Storebælt i vest. Landskabets udformning og geologiske opbygning er resultatet af de processer og begivenheder, der fandt sted under og umiddelbart efter istiden, der startede for ca. 115.000 år siden, og som sluttede for 11.500 år siden. Det bakkede morænelandskab med de mange dødishuller er overvejende skabt i forbindelse med den gradvise tilbagesmeltning af isen fra det såkaldte Bælthavsfremstød, der fandt sted for ca. 15.000 år siden.

Naturpark Åmosens landskab er karakteriseret af store vidder, flotte udsigtspunkter og en mosaik af naturtyper, heriblandt sø, overdrev, hede, eng, strandeng, mose og skovbevokset tørvemose. Omkring 80% af naturparkens areal ligger under naturbeskyttelsesloven §3 eller Natura 2000-områder. De største sammenhængende arealer med habitatnatur findes ved Flasken, omkring Tissø og i Ulkestrup Lyng, Store Lyng, Sandlyng Mose og Verup Mose, som alle er beliggende i Store Åmose. Naturpark Åmosens naturrige landskab kan inddeles i fem hovedområder:

Store Åmose

Store Åmose er et stort og fladt landskab af afvekslende karakter, som er dannet af smeltevand og består af nedbrudt højmoser, tørvegrave med fattigkær og hængesæk, samt ikke mindst betydelige arealer med skovbevokset tørvemose. Mosefladen består her af en mosaik af dyrkede marker, hegn, småbevoksninger og græsningsenge. Den østlige og brede del af mosen præges af større skove, plantager, dyrkede og uopdyrkede marker, græsningsenge og tilgroede næringsfattige tørvemoser.

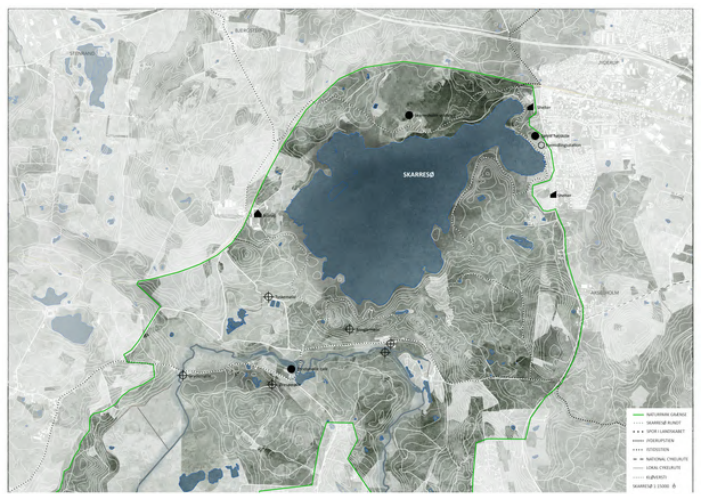
Skovbevokset tørvemose er opstået som følge af afvanding og tilgroning af næringsfattig mosetørv. De bedst bevarede moserester findes bl.a. i Ulkestrup Lyng, Verup Mose, Sandlyng Mose og Storelyng. Moseområderne rummer bl.a. femradet ulvefod, klokkeling, rosmarinlyng, kongebregne og mosebølle, som alle er sjældne plantearter i Vestsjælland.

Skarresø og skovområderne

Landskabet er et sammenhængende skovområde i kuperet dødis- og morænelandskab præget af en del mindre skovrum med bl.a. gamle vandmøller, græsningsoverdrev og græsningsenge. Skarresø er en stor skovomkranset ferskvandssø på 192 ha.

Der findes tre mindre øer i søens vestlige ende, hvor havørnen har sin rede på den største af disse, Magleholm. Rundt langs bredderne og omkring Magleholm findes en hel del grunde og stenrev. I resten af søen er bunden mere blød. Søen har i gamle dage fungeret som mølledam for Kongens Møller (TrapDanmark, 2021).

Lille Åmose med omgivende landbrugsområder

Lille Åmose er dannet af smeltevand og præges af en mosaik af store vandfyldte tørvegrave, græsningsenge, hegn og kratbevoksninger. De omgivende skrånende morænejorder giver området karakter af en lukket ådal. Ved mosen findes overvejende husmandsbebyggelser bl.a. på gammel overdrevsjord, og området har tidligere været anvendt til tørvegravning. Der er bevaret rester af overdrev enkelte steder. Lille Åmose er et vigtigt område for rastende fugle som bl.a. grågås, sædgås, sangsvane og ynglefugle, som bl.a. rødbrum og rørhøg.

Tissø med nærmeste bredområder

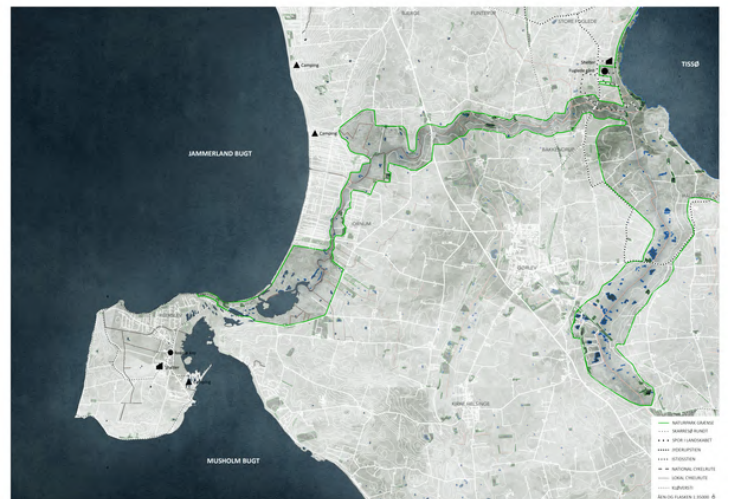
Tissø er en stor ferskvandssø med hovedsagelig åben bredzone og flere steder med kreaturgræsning ud til søbredden. Søen er karakteriseret af store vandstands-svingninger. Langs søens bredder er vanddybden ikke over en meter, men ca. 250 meter ude går det ret brat ned til 10-12 meter. I nord er der karakteristiske græsningsområder med underbidte tjørn. Langs østbredden er der ryddet, så der er mindre tilgroning. Området præges af nærheden til den høje og markante randmorænebakke øst for søen. Her yngler et par havørne. Tissø er en meget vigtig lokalitet for ynglende og rastende fugle, og der er gennemført forbedringer for fuglelivet ved at etablere fugleøer og rydde krat ved søens sydøstside. Der har igennem tiderne været et betydeligt ferskvandsfiskeri i Tissø efter gedder, sandart, brasen og frem for alt ål.

Ådalene vest for Tissø med Bøstrup Å og Halleby Å

Landskabet er karakteriseret ved smalle ådale formet af smeltevand og beliggende i fladt/let kuperet moræneland. Det er stedvis præget af en mosaik af græsningsenge, rørskov, moser, krat og uopdyrkede partier. Store dele af arealerne ved Bjerger Enge og Halleby Å er afgræssede enge og strandenge med rester af afsnørede åløb.

Ved Storebæltskysten findes marine forlandsdannelser med strandsøen Flasken ved åens udløb. Flasken og Halleby Ås udløb i Storebælt er et af de få naturlige og uregulerede åudløb på Sjælland. Udløbet er omgivet af fine strandenge, som oversvømmes med havvand, og er kendetegnet ved, at der findes et særligt planteliv, som tåler salt. Strandengene er også et vigtigt rasteområde for gæs og ynglelokalitet for strandtudse. På strandengene vokser bl.a. kveller, strandfirling, dansk kokleare, smalbladet hareøre og spidshale.

Nord for Flasken ligger Fællesfolden, som rummer forekomster af surt overdrev, tidvis våd eng og fugtig hede med en karakteristisk og regionalt sjælden flora med bl.a. tuekæruld, mosetroidurt, tusindfrø, rundbladet soldug og børste siv. Ved sommerhusområdet Ornum, findes to mindre områder af tør hede. Vegetationen er domineret af dværgbuske og adskillige arter af lav. Der er registreret plantearterne hedelyng og revling. Naturtypen hede er usædvanlig i denne del af landet.

FUGLE- OG DYRELIV

Natura 2000-områderne i Naturpark Åmosen er bl.a. udpeget for at beskytte levestederne for den lille fisk pigsmørling, stor vandsalamander, sumpvindelsnegl og odder. Odderen, som tidligere har været anset for udryddet på Sjælland, lever i tilknytning til Naturpark Åmosen og er en væsentlig årsag til at området er udpeget til habitatområde.

Fuglelivet i Naturpark Åmosen er enestående! Havørnen yngler ved Skarresø og ved østsiden af Tissø. Området er udpeget som fuglebeskyttelsesområde for at beskytte rastende fugle som bl.a. grågåse, sædgåse, sangsvane og ynglefugle som rørdrum, dværgterne, klyde og brushane.

Tissø er en af landets bedste lokaliteter for toppet lappedykker og det sted på Sjælland, hvor der raster flest pibesvaner om vinteren. På den flade sydbred mellem Sæby Kirke og Hallenslev holder mange vadefugle til i træktiden. Helt enestående er det, at der er ynglende dværgterne og klyder ved Tissø, da disse arter normalt kun yngler ved kysten. Generelt yngler der flere sjældne fugle i Naturpark Åmosen, og det ser ud til at tranerne er på vej. Der skal tages hensyn til fuglenes leve- og ynglesteder ved aktiviteter i området.

Odder

Odderen er Naturpark Åmosens svar på Loch Ness-uhytet, for i de seneste årtier har kun få øjenvidner set dyret. I sommeren 2016 blev en odder dog filmet med vildtkamera i Naturpark Åmosen, og det bliver spændende at følge udviklingen fremover. Ser man et langstrakt pelsdyr i vandet, skal man være opmærksom på forvekslingsmulighed med mink og ilder. Odderen er dog væsentlig større end disse, har en ret ensartet mørk pels med lysere hals og hage og et bredt, fladt hoved på en kraftig hals, der næsten går i et med kroppen. Den lever hovedsageligt af fisk, men frøer bidrager også til kosten.

Dværgterne

I slutningen af april er vandet i Tissø sunket så meget, at fugleørerne i sydenden er dukket op over overfladen og derfor er utilgængelige for ræve, katte og rotter, hvilket sikrer ynglepladser for dværgternen. Bestanden af dværgterner er lille, og det er ret usædvanligt at finde en ynglekoloni inde i landet som ved Tissø. Dværgternen er optaget på rødlisten over truede arter og på EU's fugledirektivs bilag 1, og naturparkens dværgternekoloni er således en del af grundlaget for udpegning af Tissø og Lille Åmose som internationalt EU-fugleområde.

Havørn

I Naturpark Åmosen har havørnen etableret sig som ynglefugl, og der er gode chancer for at se havørne hele året i hele området, hvor ørnene har deres jagtmarker fra Tissø op igennem Lille Åmose til Skarresø. Det første par byggede rede på øen Magleholm i den nordvestlige ende af Skarresø, og i 2008 slog endnu et par sig ned i en skov ved Tissø.

Udsigt over Lille Åmose. Foto: Daniel Urhøj

Sårbarhed og påvirkning

Reduktion og opsplitting af naturen

Et af de væsentligste problemer for en række naturtyper er, at de ligger spredt og i små enklaver. Det drejer sig f.eks. om overdrev og lysåbne mosetyper, som kun findes i små og spredte forekomster.

Odderen er truet på grund af bestandens ringe størrelse og isolation fra nabobestande i Jylland og Sverige. Krydsende vejforløb er også en trussel mod odderen og bidrager til bestandens fragmentering.

Afvandede og opdyrkede lavbundsarealer kan gøre det vanskeligt at skabe optimale livsbetingelser for områdets fugle og andre dyr på udpegningsgrundlaget. Særligt brushane har i dag ugunstige betingelser på grund af et reduceret potentielt yngleareal.

Udledning af næringsstoffer

Kvælstofdeponering fra luften kan forårsage ændringer af naturområdernes sammensætning og kvalitet. For flere naturtyper er tålegrænsen overskredet, f.eks. hede, hængesæk og skovbevokset tørvemose. Flasken trues også af næringsstofbelastning fra by og land, drænvand fra gødede marker, overløb fra rensningsanlæg, spredt bebyggelse mv. og Skarresø er i disse år plaget af blågrønne alger i sommerperioden.

Tilgroning

Tilgroning er en trussel for de lysåbne naturtyper. Riggær trues af tilgroning med især tagrør og store starer. Tilsvarende er en del af overdrevene truet af tilgroning. Kvælstofdeposition stimulerer tilgroning.

Særligt i Naturpark Åmosens østlige del, på de næringsfattige, afvandede og tørveafskrællede dele, er langt hovedparten af områdets nedbrudte højmoserester sprunget i skov. Derved har områderne karakter af skovbevokset tørvemose frem for den lysåbne næringsfattige naturtype nedbrudt højmose. Udtørringen har også den effekt, at den fremmer tilgroning med træer, hvilket bevirker yderligere udtørring og kaster skygger på bundplanterne. Udtørring og tilgroning i Store og Lille Åmose formindsker den botaniske artsrigdom og truer endvidere potentielle yngleområder for brushane og andre engfugle.

Invasive arter

Invasive plantearter er uønskede plantearter, som er indført til Danmark, og som har vist sig at være så aggressive og konkurrencedygtige, at de fortrænger den naturlige danske flora. I Naturpark Åmosen er det særligt kæmpebjørneklo, som truer den naturlige flora og fauna i områdets lavbundsarealer. Ved kysten er det særligt rynket rose, som truer områdets naturlige klitvegetation.

Forstyrrelser

Forstyrrelser i form af menneskelig færdsel, løse hunde og sejlads har betydning for særligt dyrelivet i naturparken. Færdsel i og omkring potentielle ynglesteder for trane, havørn og fiskeørn har betydning for arternes ynglesucces. Færdsel og sejlads visse steder i naturparken kan være i konflikt med odderinteresserne og forringe mulighederne for at opnå gunstig bevaringsstatus. Rastende og ynglende fugle kan ligeledes være følsomme over for forstyrrelser.

MÅLSÆTNING & INDSATSER

Naturparkens karaktergivende landskabselementer og geologiske formationer og forekomster skal bevares og synliggøres.

Det vil sige, at det langsigtede mål er, at samle, synliggøre og formidle de landskabelige og geologiske værdier for brugerne af Naturpark Åmosen.

Det betyder, at Naturpark Åmosen i perioden 2023-2028 arbejder for:

- i samarbejde med Holbæk, Kalundborg og Sorø Kommuner at tage højde for at særlige geologiske formationer bevares, synliggøres og formidles, eventuelt ved at rydde eller holde vegetationen nede på steder, der udvælges også i samarbejde med de pågældende private lodsejere.

MÅLSÆTNING & INDSATSER

De væsentligste naturtyper skal bevares, og deres udbredelse, kvalitet og mangfoldighed styrkes. De skal beskyttes mod tilgroning, afvanding, næringsstofftilførsel, invasive arter m.v. og udvikles til at blive bæredygtige og dynamiske økosystemer med naturlig vandbalance m.v.

Det vil sige, at det langsigtede mål er at arbejde for at sikre gunstig bevaringsstatus for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget for habitatområderne. Indsatserne er beskrevet i de 3 kommuners handleplaner for Natura 2000 område 156 og 157.

Det betyder, at Holbæk, Kalundborg og Sorø Kommuner i samarbejde med Naturpark Åmosen i perioden 2023-2028 arbejder for:

- at der sker en sikring af vandstanden på højmoserester. Målet er 200-220 ha. Holbæk og Sorø Kommuner er ansvarlige.
- at lysåbne terrestriske naturtyper, navnlig tørt kalksandoverdrev (6120), sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje. Kalundborg Kommune er ansvarlig.
- at sikre, at habitatnatur, som ikke er omfattet af lovgivningen, sikres mod ødelæggelse. Kalundborg Kommune er ansvarlig.
- i samarbejde med Kalundborg Kommune er der særlig fokus på, at invasive arter, især rynket rose, skal bekæmpes og spredning forebygges. Målet er 10 ha.
- i samarbejde med kommunerne, Naturstyrelsen og lodsejere at udvide arealer med overdrev ved at etablere græsning og eventuel kratrydning på tidligere overdrevsarealer.
- at der i forbindelse med naturplanerne sker en sikring af uforstyrrede levesteder og af faunapassager 4-11 stk. for oddere. Holbæk-, Kalundborg- og Sorø Kommuner er ansvarlige.

MÅLSÆTNING & INDSATSER

Sårbare naturområder skal beskyttes mod slitage og forstyrrende færdsel og ophold.

Det vil sige, at det langsigtede mål er, at der ved nyanlæg, fx stier, broer, opholdssteder, fugletårne mv., tages hensyn til naturområders sårbarhed og særlige beskyttelse.

Det betyder, at Naturpark Åmosen i perioden 2023-2028 arbejder for:

- at der i forbindelse med etablering af stier sættes fokus på, om disse berører sårbare naturområder.
- at færdsel i sårbare naturområder søges undgået ved at regulere adfærd med etablering af bedre infrastruktur i form af stier, skiltning m.v.

MÅLSÆTNING & INDSATSER

Der skal skabes større sammenhæng mellem naturparkens naturområder. Områdernes samspil med de øvrige naturområder på Sjælland skal ligeledes styrkes.

Det vil sige, at det langsigtede mål er at arbejde for god økologisk tilstand i alle vandløb og søer, og forbindelser mellem naturparkens naturområdet, fx ved at fjerne faunaspærringer og etablere grønne korridorer.

Det betyder, at Naturpark Åmosen i perioden 2023-2028 arbejder for:

- at indgå i en dialog med Holbæk, Kalundborg og Sorø Kommuner om som en start at forbedre passagemulighederne i Halleby Å/Åmose Å-systemerne på måder, der ikke er til skade for de vigtige kulturmiljøer, der knytter sig til vandmøllerne.
- at gå i dialog med Holbæk, Kalundborg og Sorø kommuner om udvikling af grønne korridorer i Naturpark Åmosen og de tilgrænsende naturområder.
- ved etablering af fx kogræsserlaug at indtænke sammenhængen til andre naturområder.

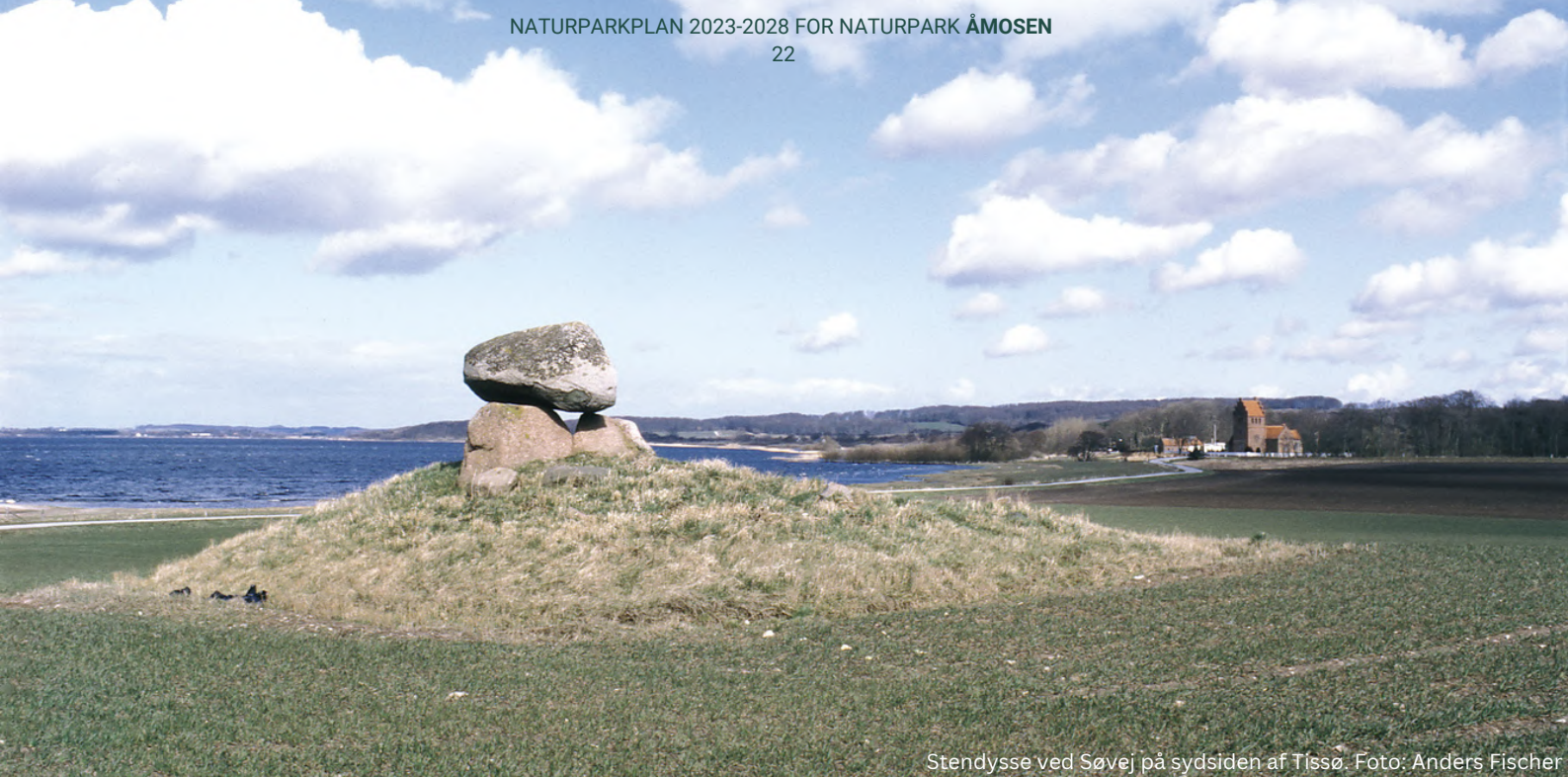

VI ER ALLEREDE GODT IGANG

- Der er ansøgt om etablering af broer og spang flere steder i Halleby Å og Åmose Å-systemet.
- Den Danske Naturfond har købt 100 ha jord, Ulkestrup Lyng, hvor højmose genoprettes og vandstanden forbedres til gavn for sjældent plante- og dyreliv.
- LIFE Østdanske Højmoser har succesfuldt forberedt genskabelse af 81 ha højmose i moserne Sandlyng og Verup.
- Centrale naturværdier i naturparkens område er kortlagt og gjort tilgængeligt på Naturpark Åmosens digitale kort over historier fra egnen.
- Naturpark Åmosens naturvejleder har gennemført en række guidede ture med fokus på naturformidling og sankning.
- Naturpark Åmosens naturvejleder har gennemført en række forløb med børn og unge.
- Naturpark Åmosen deltager i følgegruppen til etableringen af Katstrup Vildnis.
- Naturpark Åmosen har iværksat og gennemført oversigtsmæssig inspektion og vurdering af naturtilstanden i naturparkens områder.

Stendysse ved Søvej på sydsiden af Tissø. Foto: Anders Fischer

KULTUR

Områderne i Naturpark Åmosen er et kulturhistorisk skatkammer. Intet andet sted i Europa har der eksisteret en så varieret og velbevaret kulturarv fra stenalderen. Grundet tørvelagenes helt særlige bevaringsforhold vidner fund fra naturparkens område om samspillet mellem menneske og natur gennem næsten 13.000 år. At dykke ned i den materielle kulturarv er som en tidsrejse gennem menneskets historie i det nuværende Danmark.

De ældste tider

Åmose Å/Halleby Å dannede i jæger-fisker-stenalderen en hovedvandvej fra kysten til indlandet. Fra tiden 9000-4000 år f.Kr. er der bevaret talrige spor af menneskets liv og færden i både Store- og Lille Åmose. De velbevarede fund fra denne tidlige epoke af Danmarkshistorien er spektakulære, selv på internationalt niveau. Der er redskaber af organisk materiale, smukke våben af elsdyr- og kronhjortetak med indridsninger af dyr og mennesker, skeletter, madrester og ruiner af hytter. Alle disse fund fortæller historien om bosættelse, jagt og fiskeri blandt landets oprindelige urbefolkning (Pedersen, 2005; 2008).

Fra omkring 4000 f.Kr. dukkede nye folk op. Det var indvandrede bønder. De fældede skov for at skaffe plads til korndyrkning og kvæghold. På bakkerne oven for mosen rejste de gravmonumenter af store sten, stendysser, hvoraf en del fortsat er bevarede. Store Åmose, Lille Åmose og Tissø blev hellige landskaber, i hvis mørke vande man nedsænkede ofre til åndelige magter. Mængder af lerkar med mad blev sat ud i sumpen. Fint forarbejdede stenøkser samt køer og mennesker gik samme vej. Åmoserne og Tissø er et af Nordeuropas rigeste fundområder for vådbundsoffer fra bondestenalderen (Fischer & Pedersen, 2005).

Ofringerne til vandets magter fortsatte gennem resten af oldtiden, hvor tyngdepunktet efterhånden flyttede til Tissø. Her skænkede man våben og smykker til hedenske magter gennem jernalderen og et stykke ind i middelalderen, hvor landet ellers officielt var blevet kristnet, og de første kirker var opført omkring søen.

Vikingetiden

Ved vestbredden af Tissø har arkæologer undersøgt et kompleks af stormandsgårde, kultbygninger og håndværksboder fra 500- til 1100-tallet. Det ene monumentale bygningsværk har afløst det andet. Samtidig har man efterladt sig en overdådighed af hverdagsgenstande såvel som smykker og våben. Fundene er bemærkelsesværdige på europæisk plan.

Området rummer imponerende haller, fundrige værkstedsområder og spor af internationale handelskontakter. Der arbejdes fortsat på at udforske og forstå den kombination af magt, handel og kult, som har udfoldet sig her ved Tissø gennem oldtidens sidste århundreder (Pedersen, 2003).

Selchausdal Gods i nederlandsk renæssancestil. Kilde: Selchausdal Gods

Hvideslægten

I 1100- og 1200-tallet var Hvideslægten de store jordbesiddere i NV-Sjælland (Pedersen, 2003). Således havde slægten ejendommene Læssøholm ved Bromølle samt Hallenslevlund og Sæbygård ved Tissø. Sæby Kirke er et synligt eksempel på Hvidernes magtmanifestation i landskabet. Den rummer nogle af landets tidligste og smukkeste kalkmalerier fra begyndelsen af middelalderen. Kirkens ældste dele og det tilhørende voldsted er opført i begyndelsen af 1100-tallet. Flere af Hvidernes centrale besiddelser ligger inden for Naturpark Åmosen og er vigtige brikker i fortællingen om området.

Kongens Møller

Der er et helt særligt kulturmiljø omkring Kongens Møller. Grundet åens kraftige fald på dette sted blev der allerede tidligt i middelalderen opført en række vandmøller. De fem, der tilsammen bærer betegnelsen Kongens Møller, fungerede til begyndelsen af 1900-tallet som industri- og kornmøller. Strids Mølle, nævnt første gang i 1336, var den, der opretholdt sin oprindelige funktion længst – indtil ca. 1960. Herefter blev vandet som energikilde udkonkurreret af elektricitet. Det velbevarede møllekompleks danner dog stadig en væsentlig helhed med høj fortælleleværdi om den tidligste industri på Sjælland. Den bugtede Åmose Å, den tætte skov og møllesøen med det brusende styrt sætter scenen for stedets formidlingsmæssige kvaliteter.

Godslandskabet

Et vigtigt element i Naturpark Åmosens kulturmiljø er godslandskabet. Det rummer fortællinger om magt og indflydelse og tilbyder nutiden flotte landskabsoplevelser (Ovesen & Rasmussen, 2005). I de høje bakker øst for Tissø ligger herregårdene tæt. De mange stednavne med endelser på "tved" og "ved" fortæller, at området tidligere var mere skovdækket end i dag, og i løbet af 1400- og 1500-tallet lagde herregårdene i stigende grad beslag på netop denne type jorder. De mest bakkede og sandede arealer, der ikke var egnede til dyrkning, gjorde fyldest som overdrev. Godslandskabet afslører sig blandt andet ved de store marker, der er indhegnet af gamle stendiger og levende hegn. Smukke alléer viser vej til hovedbygningerne. Her ligger også driftsbygninger og en række småhuse til de folk, der tidligere var knyttet til godserne. De større hovedgårde har stadig bevaret stykker af den skov, der i tidlig middelalder dækkede en større del af området.

Kattrup Gods' hvidpudsede hovedbygning bygget i palæstil i 1925

Tørvegravning

Tørven i Åmoserne blev udnyttet til energiforsyning allerede i 1800-tallet. Men det var især 'tørveeventyret' i forbindelse med 2. Verdenskrig, der åbnede for Åmosens velbevarede, arkæologiske hemmeligheder. Fortællingerne om nyere tids tørvegravning og om livet i oldtiden går således hånd i hånd. Store Åmose var under krigen Sjællands største leverandør af tørv til brændsel. Det gav arbejde til hundreder af hårdtarbejdende tørvegravere. Under gravearbejdet så mange arkæologiske fund dagens lys for første gang, siden de var blevet tabt, deponeret eller ofret i oldtiden.

Landskabet omkring mosen rummer den dag i dag en kollektiv erindring om det beskidte arbejde, der manifesterede sig i barakbyer, togspor, læsseramper og opbevaringsbygninger. Der er god mulighed for oplysende, personlige fortællinger og små skæve vinkler på dette tørvegravningseventyr.

Sårbarhed og påvirkninger

De kulturhistoriske spor i Naturpark Åmosen er i mange tilfælde usynlige for det blotte øje. Sporene efter stenalderens bosættelser ligger gemt under tørven, vikingernes boliger er for længst forsvundet, og mange af Hvideslægtens imponerende bygninger står ej længere. Men jorden rummer fortsat et væld af spor af historiens gang.

Fremtidige generationer vil stille nye spørgsmål til fortiden, og vil have andre og bedre arkæologiske undersøgelsesmetoder, end man for øjeblikket råder over. Derfor er der behov for at bevare rester af kulturarv i jorden – ikke mindst i Naturpark Åmosen med dens internationalt fremtrædende arkæologiske rigdomme.

Dræning af jorden har haft en effekt på bevaringsforholdene, idet tørven er udtørret, organisk materiale er blevet nedbrudt, trægenstande er kollapsede, og jordoverfladen har sat sig indtil 2 m. Fra at være godt bevarede i vandmættede sumplag er mange af de uerstattelige oldtidsgenstande af organiske materialer nu ved at forsvinde pga. pløjning og formuldning (Fischer & Pedersen, 2005).

Der er derfor behov for naturgenopretning, hvor mosernes naturlige hydrologi genskabes. Et første initiativ, med øjeblikkeligt positiv effekt, kan være at afbryde drænrør og opfylde grøfter på arealer, som ikke længere benyttes til landbrug. Fra Naturpark Åmosens side kan der bakes op om landbrugsorganisationers og myndigheders initiativer til at få gennemført naturgenopretning på måder, som holder lodsejerne økonomisk skadefri.

MÅLSÆTNING & INDSATSER

Kulturmiljøer og kulturhistoriske spor skal bevares, synliggøres og gerne gøres tilgængelige og formidles, ligesom viden herom skal udbygges. Ligesom godslandskabets historie og kulturhistorie synliggøres og formidles.

Det vil sige, at det langsigtede mål er fortsat arbejde for at synliggøre og formidle de kulturhistoriske potentialer for den brede befolkning. Øget synlighed og tilgængelig kræver en udbygning af naturparkens infrastruktur og plejeplaner for områdets kulturhistoriske lokaliteter.

Det betyder, at Holbæk, Kalundborg og Sorø Kommuner i samarbejde med Naturpark Åmosen i perioden 2023-2028 arbejder for:

- at der udarbejdes plejeplaner i samarbejde med frivillige (rydning af krat og træfældning) for synlige fortidsminder, i samarbejde med kommunerne.
- at styrke forsknings- og formidlingssamarbejdet mellem vidensinstitutioner i de tre Åmosekommuner.
- at der arbejdes på yderligere formidling af både synlige og ikke synlige fortidsminder i Naturpark Åmosen.
- at der arbejdes på at beskytte den skjulte kulturarv

VI ER ALLEREDE GODT IGANG

- Nationalmuseets projekt "Førkristne kultpladser" har arbejdet med områdets kulturhistorie, særligt på vestbredden af Tissø.
- Naturpark Åmosen har et solidt samarbejde med Nationalmuseet og Museum Vestsjælland, og er med til at formidle den nye, forskningsbaserede viden til områdets besøgende.
- NPÅ samarbejder med Museum Vestsjælland om appen *Tidslommen*, der står for digital formidling ude i landskabet. I den forbindelse er der oprettet flere nedslagspunkter i NPÅ med fokus på formidling af natur og kulturhistorie.
- Et lille udvalg af de mange arkæologiske fund i området er kortlagt og gjort tilgængeligt på Naturpark Åmosens digitale kort over historier fra egnen.
- Godslandskabet og områdets kirker er kortlagt og gjort tilgængeligt på Naturpark Åmosens digitale kort over historier fra egnen.
- Flere lokalarkiver i Naturpark Åmosens område har deltaget i fortælleraftener, hvor særligt tørvegravningens historie er blevet kortlagt og gjort tilgængeligt på Naturpark Åmosens digitale kort over historier fra egnen.
- I samarbejde med Museum Vestsjælland er fortællinger om "den historiske mose" blevet kortlagt og gjort tilgængeligt på Naturpark Åmosens digitale kort over historier fra egnen.
- Naturpark Åmosens naturvejleder har med stor succes og deltagelse gennemført en række guidede ture med udgangspunkt i Kongens Møller
- Naturgenopretningsprojekter har haft beskyttelse af fortidsfund som delmål i blandt andet vådgøringsprojekterne.
- Formidlingstavler er blevet en integreret del af infrastrukturarbejdet og udvikles løbende i samarbejde med lokalarkiver, lokale foreninger og Museum Vestsjælland.

Gæster på tur gennem den 900 meter Bromølle tunnel. Foto: Anders Søgaard

FRILUFTSLIV

Muligheder for friluftsliv i Naturpark Åmosen: Naturpark Åmosens 8.500 ha store område rummer gode muligheder for et varieret og udfordrende friluftsliv, fra jagt og fiskeri til badning ved stranden, vandreture og naturovernatning. En stor del af udviklingen af det gode friluftsliv i Naturpark Åmosen handler derfor om at skabe bedre infrastruktur mellem eksisterende og kommende formidlingspunkter, overnatningsmuligheder, spisesteder og andre relevante faciliteter. Udviklingen af friluftslivet i Naturpark Åmosen sker altså i samspil med erhvervs- og turismeinteresser og i tæt samarbejde med private lodsejere.

Friluftsliv på naturens præmisser

For naturparken er det helt centralt, at udviklingen tager hensyn til den lokale natur og kulturarv. Et godt faciliteret friluftsliv vil altså sikre, at menneskelig aktivitet foregår i de dele af naturparken og på de tidspunkter af sæsonen, hvor naturen tillader det. Derfor bør friluftsliv også udvikles med en midlertidighed, så dele af naturparken kun er tilgængeligt i visse perioder af året eller i forbindelse med særlige arrangementer, hvor gæsterne er i følgeskab med en naturvejleder. På den måde kan begrænset tilgængelighed vendes til en styrke og være et redskab til at gøre naturoplevelserne i Naturpark Åmosen mere eksklusive til glæde for gæsterne, lodsejerne og naturen.

"I rapporten *Borgernes Stemme* fremhæves det ofte som en af de største forhindringer for påskønnelse af området, at de nuværende ruter ikke er forbundne, svære at komme frem til og nogle gange nærmest usynlige. Dette bekræftes af gæster interviewet i sommeren 2020, der ofte nævnte frustrationen over at vide, der er skøn natur et sted i nærheden, men ikke at kunne finde derhen på grund af manglende skiltning og spærringer af forskellig karakter."

(Cold-Ravnkilde, Holm & Grindsted, 2021)

Naturovernatning og serviceposter

Der findes omkring 10 lokationer i og omkring Naturpark Åmosen med mulighed for naturovernatning i enten shelter eller telt. Nogle af disse shelters er offentlige og drives af naturparken, frivillige eller kommunerne, eksempelvis shelterpladserne ved Tissø Vikingecenter, i Store Åmose, ved Skarresø eller Skellingsted Friluftsområde. Andre er private og drives af de pågældende lodsejere, eksempelvis hos Lykkebjerg Bondegårdsferie, Maries Lykke eller Åmosenaturcamp. Udviklingen af naturovernatning skal ske sammen med udviklingen af ruter, så shelters med tilhørende faciliteter som vandpost, WC og bålplads kan fungere som serviceposter til ruterne.

Stier og ruter

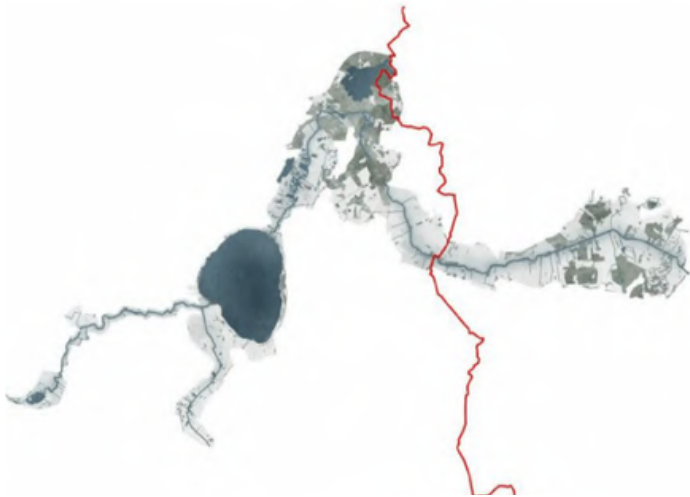
Gode ruter og stiforløb er en vigtig forudsætning for et friluftsliv med adgang til naturoplevelser. Der findes allerede ruter i Naturpark Åmosen, heriblandt Jyderupstien, Skarresø Rundt, Sjællandsleden, Værsløvstien, en række Kløverstier samt cykelruten Istidsruten og en del af bilruten Margueritruten. Derudover er der udviklet en række mindre ruter i samarbejde med projektet Spor i Landskabet og lokale lodsejere.

Idyllisk shelterplads ved Åmose Naturcamp. Foto: Simon Kristiansen

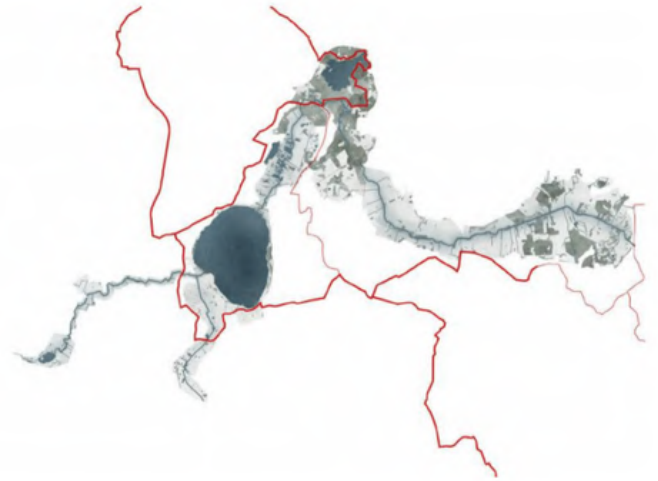

Vandretur i Bjergsted Bakker. Foto: Simon Kristiansen

Jyderupstien

På tværs af Naturparken er der en cykel- og vandresti, Jyderupstien, som er en del af de nationale cykelruter. Jyderupstien går fra Kongskilde Naturcenter i syd, gennem Store Åmose, Jyderup til Svinninge i nord med mulighed for fremtidig forbindelse til Geopark Odsherred og Brorfelde. Stien skaber oplagt oplevelsesrute mellem shelterpladsen i Store Åmose og shelterpladsen ved Skarresø, samt til Kongskilde Naturcenter syd for Sorø.

Istidsruten

Istidsruten er en kombineret cykel- og oplevelsesrute på 390 km fordelt på fem etaper, hvoraf omkring 40 km løber igennem Naturpark Åmosens arealer, blandt andet omkring Skarresø og Tissø. Naturparken har deltaget i etableringen af støttepunkter hertil, blandt andet indhold til formidlingstavler og renovering af bro på en flydeplatform ved Skarresø i samarbejde med Jyderup Fonden (indviet primo-2022).

Skarresø Rundt

Etablering af ruten er ledet af ildsjæle fra Jyderup og er udført med frivillig arbejdskraft og i samarbejde med lodsejerne omkring Skarresø, som har været meget velvillige i forhold til etableringen (Skarresø Rundt, u.å.). Ruten tager gæsterne rundt om hele Skarresø, forbi det ynglende havørnepar på Magleholm og gennem både offentlige og private skove der tilhører blandt andet Dønnerup og Astrup godser.

Værsløvstien

Værsløvstien følger den nedlagte jernbanestrækning mellem Gørlev og Store Fuglede og krydser dermed igennem den vestlige del af Naturpark Åmosen ved Nedre Halleby Å i nærheden af Tystrup. Ruten benyttes ofte til guidede vandreture med start i Gørlev og med oplagt mulighed for at tage en afstikker forbi formidlingscentret Tissø Vikingecenter.

Spor i Landskabet

I samarbejde med lokale lodsejere og projektet Spor i Landskabet har Naturpark Åmosen fået oprettet flere stier de seneste år. Fx i den østlige del ved Store Åmose i Sorø Kommune, Sporet i Store Åmose, og i den centrale del ved Tissø Vikingecenter, Sporet ved Tissø. Der er indtil nu udarbejdet brochurer, formidlingstavler mv. på dansk og sporene vil fremgå både på naturparkens egen hjemmeside og på www.spor.dk. Da sporene bygger på frivillige aftaler skal disse relationer løbende plejes og det vil også være muligt at udvikle nye spor.

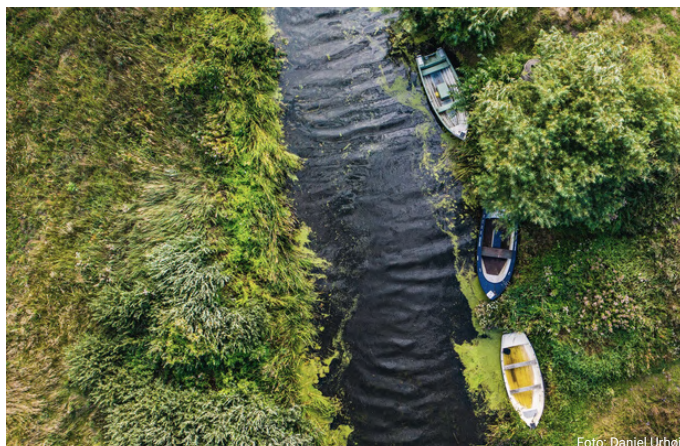
Rideruter

Der er stor efterspørgsel på officielle rideruter i Naturpark Åmosen og i skrivende stund er en organisering i sin opstart. Der er etablerede ruter bl.a. "Sporet ved Sønderød", men ridning foregår på nuværende tidspunkt primært på private arealer med og uden ridekort og langs offentlige veje og kyststrækninger.

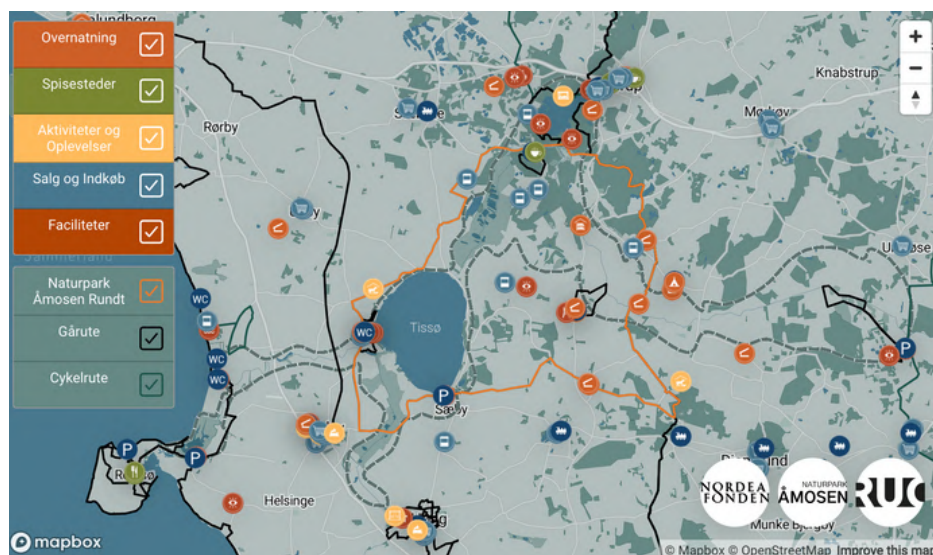
Ruter på vand

Tissø Roklub er områdets største roklub og står for langt hovedparten af ro- og kajakaktiviteterne, hvor den største sejladsaktivitet ses på Tissø og Halleby Å. Derudover er der begrænset privat kano- og kajaksejllads på Tissø og på åen ud mod Storebælt, hvor der er potentiale for oprettelse af kano- og kajakruter af mere officiel karakter. Sejlads er begrænset til bestemte tidspunkter af året af hensyn til naturen.

Nye Veje for friluftslivet

I regi af projektet Nye Veje i Naturpark Åmosen arbejdes der på at udvikle ny infrastruktur og styrke den eksisterende infrastruktur med forbedret skiltning og formidling af den natur og kulturarv, gæsterne bevæger sig igennem. Udviklingen af den styrkede infrastruktur sker drypvis, da etableringen af ny infrastruktur kræver lokalt engagement og at lokale lodsejere er villige til at åbne op for adgang. Projektet tilsigter også en bedre sammenhæng mellem ruterne og de relevante faciliteter, eksempelvis vandposter, toilet, naturovernatning, forplejning og udkigsposter (Nordea-Fonden, 2022). Denne udvikling understøttes af et nyt digitalt kort over Naturpark Åmosen, som findes på naturparkens hjemmeside, der giver gæsten et overblik over muligheder for friluftsliv i området og med opfordring til, at man planlægger sit besøg hjemmefra.

Specielle grupper

Oplevelsen af naturparkens natur- og kulturhistorie kan visse steder indebære fysiske udfordringer. For gangbesværede eller for personer med fysiske handicap kan det betyde, at nogle oplevelser bliver svært tilgængelige. Det er derfor vigtigt, at der så vidt mulig tages en række hensyn og udvikles nye teknikker, der tilgodeser de forskellige målgrupper. Tissø Vikingecenter er blevet gjort bedre tilgængeligt for kørestolsbrugere, bl.a. med etablering af kørestolvenligt shelter, toilet, klaplåge ved indhegningen samt bedre underlag på områdets parkeringsplads.

Sårbarhed og påvirkninger

Den øgede interesse for at færdes i Naturpark Åmosen skaber løbende behov for at vurdere forholdet mellem beskyttelse og benyttelse. Der vil endvidere være behov for fortsat at vurdere og løse indbyrdes konflikter mellem brugere af forskellige aktiviteter eller mellem brugere og lokale beboere og lodsejere. Løse hunde er en af hyppigste brugerkonflikter, da løse hunde udgør en risiko for fuglelivet og vildtet i yngletiden, og mange mennesker kan føle sig generet af dem. Et større brug af stier og opholdspladser vil også medføre et øget slid og vil kræve løbende opsyn og vedligeholdelse. Til gengæld kan vel planlagte ruter bidrage til, at friluftslivet foregår i de dele af naturparken, hvor naturen tillader det.

MÅLSÆTNING & INDSATSER

Mulighederne for friluftsliv og naturoplevelser skal styrkes. Naturpark og friluftsliv er to sider af samme sag, hvilket betyder, at naturparkens langsigtede formål er at etablere gode rammer for et alsidigt friluftsliv, så der skabes et godt fundament for sunde, lærerige og tankevækkende oplevelser. Udviklingen bør ske i tæt samarbejde med bl.a. lokale foreninger, lodsejere og Friluftsrådet.

Det betyder, at Naturpark Åmosen i perioden 2023-2028 arbejder for:

- at synliggøre vandre-, løbe-, cykle-, ride-ruter, mulige lystfiskeområder, historiske mindesmærker, udsigtspunkter, fugletårne mm. ved at fremstille fysiske og digitale friluftskort og foldere.
 - at udvikle naturparkens infrastruktur ved oprettelse af forskellige stisystemer i samarbejde med lodsejere og med hensyntagen til områdets kapacitet.
 - at udvikle bedre sammenhæng mellem ruterne og relevante faciliteter, f.eks. vandposter, toilet, naturovernatning, forplejning og udkigsposter.
 - at udvikle såkaldte oplevelsesruter med forskellige temaer på nye og eksisterende stier i samarbejde med lokale interessenter
 - at formidle om hensigtsmæssig færden i naturen og oplyse om gældende adgangsregler i samarbejde med lodsejere.
-
-

VI ER ALLEREDE GODT IGANG

- Ruter og faciliteter til friluftslivet bliver løbende kortlagt og gjort tilgængeligt på Naturpark Åmosens digitale kort på hjemmesiden.
 - Nye stiforløb udarbejdes i samarbejde med projektet Spor i Landskabet.
 - Ønsker og muligheder for etablering af ridestier er blevet kortlagt til workshops med interessenter
 - Ønsker og muligheder for etablering af stiforløb og loops for Skarresø, Skellingsted friluftsområde, er blevet kortlagt til workshops med interessenter
 - 10 nye oplevelsesruter udvikles på nye og eksisterende stier i regi af projektet Nye Veje i Naturpark Åmosen og i samarbejde med lokale interessenter.
 - Faciliteter ved Tissø Vikingecenter er blevet gjort bedre tilgængelige for kørestolbrugere, bl.a. adgang til Tissø, parkering og shelter, samt den nye bro ved Skarresø.
-
-

Velbesøgt Strids Mølle på en sommerdag. Foto: Strids Mølle

TURISME & ERHVERV

Erhverv i dag

Der er i dag aktive landbrug og områder med skovdrift i Naturpark Åmosen samt en enkelt erhvervsfisker på Tissø foruden lystfiskeriet. Tissø fungerer også som en vigtig vandressource for industrivirksomheder, idet det tillades at føre vand til industrier i Kalundborg. Naturpark Åmosens arealer rummer desuden også store jagtinteresser, hvor særligt de større ejendomme opdrætter og udsætter fasaner og ænder til jagt, som enten lejes ud til enkeltpersoner eller konsortier. Da størstedelen af Naturpark Åmosen er i privateje og bygger på frivillige aftaler, vil der ikke komme nogle restriktioner på disse områder fra Naturpark Åmosen, da alt udvikling af eksempelvis infrastruktur og muligheder for færdsel skal kunne indgå i synergi med disse erhvervsmæssige interesser.

De større bysamfund i Naturpark Åmosens områder rummer også aktive erhvervsforeninger, som gør en stor indsats i lokalområderne. Selvom naturparken i sig selv ikke har erhvervsmæssige interesser, er det relevant for naturparken at støtte op om projekter og aktiviteter, initieret af disse foreninger, hvis de taler ind i naturparkens målsætninger inden for områderne natur, kultur, friluftsliv, turisme og erhverv.

Fokus på oplevelsesøkonomiske erhverv

I Naturpark Åmosen findes et spirende udvalg af oplevelsesøkonomiske erhverv, som bevæger sig i et spektrum mellem erhverv, turisme og friluftsliv. Det kunne eksempelvis være udlejning af shelterpladser, bondegårdsferier, besøgsårde, caféer, guidede ture og salg af lokale produkter. Disse tilbud er alt sammen med til at bidrage til den unikke oplevelse det er at besøge Naturpark Åmosen.

Sideløbende er Naturpark Åmosen som brand også vokset sig stærkere, hvilket betyder, at der er grobund for partnerskaber mellem naturparken og de blomstrende oplevelsesøkonomier, så virksomhederne kan koble sig på naturparken i det omfang, de kan kapere, og omvendt (Sørensen & Grindsted, 2020; Sørensen, Friis-Jensen & Dam, *in press*). På den måde øges sandsynligheden for, at gæsten også får en Naturpark-Åmosen-oplevelse, når de besøger private virksomheder i området.

Jyderup Præstegård. Foto: Sofie Cold

Foto: Sofie Cold

Ansvarlig turisme uden grænseskel

Da en stor del af virksomhederne ligger i bebyggelser uden for, men i umiddelbar nærhed til, naturparkens officielle grænse, arbejdes der med en mere dynamisk forståelse af naturparkens afgrænsning i forbindelse med turisme og erhverv. Dette skal sikre, at omkringliggende oplevelsesøkonomiske interesser kan koble sig på Naturpark Åmosen som koncept for gensidig styrke, og at naturparken opnår en bedre forbindelse til den øvrige region, som naturparken er en del af, eksempelvis gennem Destination Sjælland. Dette kan eksempelvis ske gennem udvikling af fælles grafisk udtryk, samarbejdsaftaler, kombinerede events og lignende.

Turisme på naturens præmisser

Udvikling af turisme og erhverv i naturparkens periferi sikrer også, at publikumstrykket ikke bliver for højt i naturparkens kerne, hvor naturen kan være særlig skrøbelig i løbet af året, hvorfor de private turismeaktører bidrager med en væsentlig støtte i organiseringen af strategisk infrastrukturudvikling. Udviklingen af turismepotentialet i Naturpark Åmosen skal ske ansvarligt og tage hensyn til balancen mellem benyttelse og beskyttelse, da naturparken ikke skal blive en ukontrolleret turismemagnet.

Tidligere blev turister ofte forbundet med ferieperioder, men udviklingen viser, at turister kommer hele året. Derfor skal der også indtænkes tilbud for turisterne, som ikke er sæsonbestemte. En mere fleksibel sæson gør det muligt at sprede publikumstrykket ud og tilrettelægge færdsel og begivenheder på tidspunkter, der er til mindst gene for naturen.

Karakteristisk for de oplevelsesbaserede virksomheder er, at de i høj grad er drives af passion for lokalområdets natur- og kulturværdier frem for ønsket om at maksimere profit (Sørensen, Friis-Jensen & Dam, *in review*). Dette bidrager til gode synergier mellem virksomhedernes egne visioner og naturparkens visioner for beskyttelse af områdets natur- og kulturværdier.

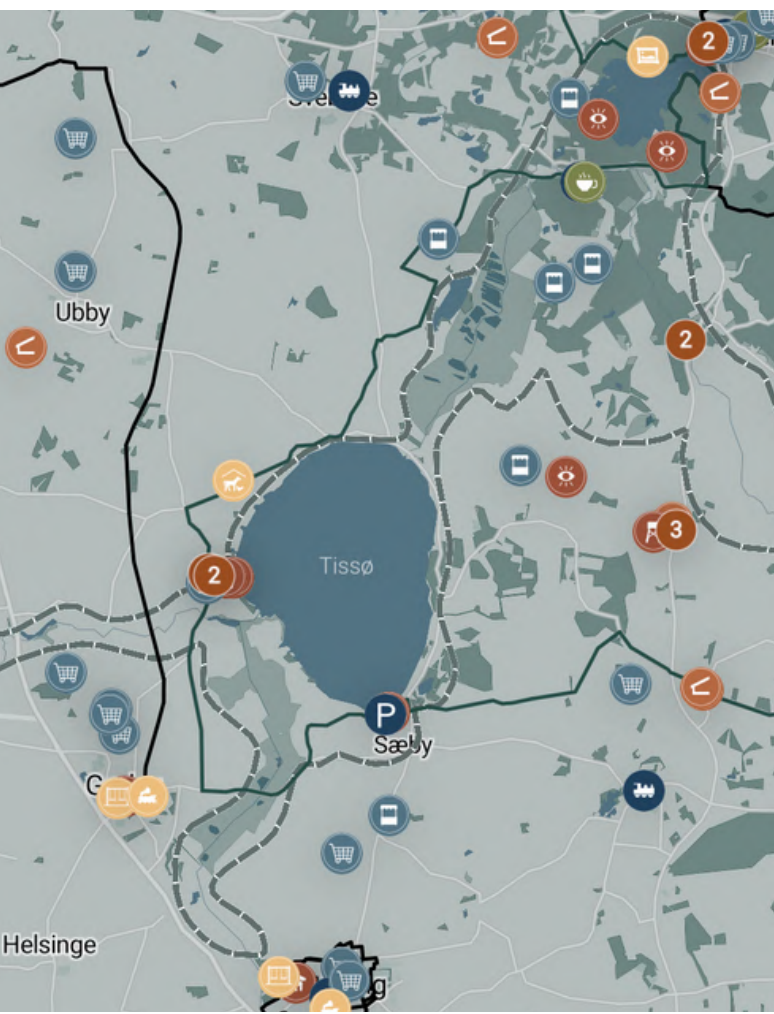
Private aktører på turisme- og oplevelsesområdet

Udbuddet af turisme- og oplevelsestilbud i Naturpark Åmosen er spirende. På naturparkens hjemmeside findes et interaktivt kort over relevante private aktører, som løbende opdateres i takt med, at nye aktører melder sig på banen. Kortet er udviklet i regi af projektet Nye Veje i Naturpark Åmosen i samarbejde med virksomhederne og på baggrund af en større kortlægning af erhvervslivet i området strækkende fra stalddørssalg af afgrøder til nyrenoverede traktørsteder. Kortet videreudvikles til at understøtte relationen mellem naturparken og virksomhederne og indhold til fælles folder-materiale.

Den gensidige synliggørelse er til gavn for både de enkelte virksomheder, men også gæsten, som får et bedre overblik over naturparkens tilbud. Overblikket er også relevant for sekretariatet og samarbejdskommunerne, der løbende kan følge med i hvor udviklingen af forskellige typer af erhverv foregår.

Eksempler på virksomheder fra kortet:

Lykkebjerg Bondegårdsferie, Åmose Naturcamp, Tyrsgaards Rekreative Univers, Vestsjællands Veteranog, Jyderup Præstegård, Strids Mølle, Astrup Gods, Bromølle Kro, Reersø Bryghus.

Guidede ture

Naturpark Åmosens naturvejleder udvikler løbende nye guidede ture i naturparken for at sikre synergi mellem turisme, friluftsliv og formidling. De guidede ture berører både natur- og kulturformidling afhængig af tematik, eksempelvis **Kongens Møller turene**, og bygger også på aftaler med private lodsejere, der giver unik adgang til dele af naturparken, eksempelvis **Bromølle Tunnelture**, hvor gæsterne får midlertidig adgang til den tunnellagte del af å-systemet. De guidede ture oplever stigende popularitet og er ofte udsolgte; derfor er der her potentiale for at naturparken får et indtjeningsgrundlag. Prisen for turene skal dog holdes på et niveau, der balancerer relationen mellem det frie og tilgængelige friluftsliv og naturturisme, der har mere kommerciel karakter.

Tissø Vikingecenter

Tissø Vikingecenter (tidligere *Fugledegård*) ligger på den vestlige side af Tissø. Danmarks største guldfund fra vikingetiden, Tissøhalsringen, er gjort her. Dette og en lang række andre fund af guld på stedet sandsynliggør, at der her har været en omfattende handelsplads i vikingetiden. Udover historisk vingesus kan besøgende opleve det unikke natur- og dyreliv omkring Tissø og Halleby Å. Ca. 200 meter fra Fugledegård, ved Tissø, ligger et fugletårn, samt en observationsplatform på pæle ude i søen. I hovedbygningen findes desuden en udstilling om det vikingetidige kompleks som er fundet på stedet. I tilknytning til hovedbygningen findes også et overdækket madpakkehus, tre shelters samt toiletfaciliteter.

Sårbarhed og påvirkning

I relationen mellem natur og erhverv kan Tissøs vandspejlshøjde være udfordret af industriens behov for søens vand, hvilket kan påvirke søens naturværdier negativt.

Der bør ved en intensiveret turistaktivitet tages stilling til, hvilken belastningsgrad et område kan bære. Bæredygtig turisme i Naturpark Åmosen skal så vidt muligt have minimale konsekvenser for natur- og miljø, have en lokal forankring og opbakning fra lokalbefolkningen samt på sigt være økonomisk levedygtig.

Udflugt ved Tissø Vikingecenter. Her ses fugletårnet og Tissø kan skimtes i baggrunden. Foto: Sofie Cold

MÅLSÆTNING & INDSATSER

Naturpark Åmosen skal i samarbejde med lodsejere, kommuner, erhvervs- og interesseorganisationer mv. indgå i et samarbejde, der afbalancerer benyttelse og beskyttelse inden for området. Det vil sige, at det langsigtede mål er, at Naturpark Åmosen fortsat er et aktivt område med erhverv, bosætning og friluftsliv.

Det betyder, at Naturpark Åmosen i perioden 2023-2028 arbejder for:

- at støtte aktiviteter, der sikrer hensigtsmæssig vandspejlshøjde i Tissø for dyr og planter.
 - at Naturpark Åmosen skal være et samlende brand for relevante virksomheder i og omkring naturparken
 - at indtænke relevante virksomheders oplevelsestilbud og faciliteter i infrastrukturudviklingen.
 - at gøre det attraktivt for lokale og lodsejere at udvikle egnsunikke produkter, drive naturovernatning, afholde arrangementer og lignende oplevelsesøkonomiske aktiviteter der understøtter turisme i naturparken.
-
-

MÅLSÆTNING & INDSATSER

Udviklingen af turisme og erhverv skal ske på et bæredygtigt grundlag.

Det vil sige at,

Naturpark Åmosens rigdom af natur- og kulturhistoriske værdier skal udvikles og åbnes for den brede offentlighed, herunder turister fra ind- og udland. Området i Naturpark Åmosen er et kulturhistorisk skatkammer i europæisk særklasse, der samtidig er placeret i en helt enestående natur. Der skal være en strategisk balance mellem beskyttelse og benyttelse.

Det betyder, at Naturpark Åmosen i perioden 2023-2028 arbejder for:

- at få oversat væsentlige foldere og hjemmeside til engelsk og tysk for at styrke udenlandsk turisme.
 - at udnytte muligheder for helårsturisme i samarbejde med lokale foreninger og virksomheder
 - at udvikle naturturisme, fx fugleture, guidede ture, events, foredrag mv.
 - at udvikle cykelturisme i relation til Istidsruten i samarbejde med Destination Sjælland, lokale ildsjæle og virksomheder.
 - at styrke samarbejdet med Destination Sjælland.
-
-

VI ER ALLEREDE GODT IGANG

- Der er opstartet god dialog mellem Naturpark Åmosen og Destination Sjælland i forhold til at indskrive naturparken i en større regional geografi på destinations- og turismeområdet.
- I regi af projektet Nye Veje i Naturpark Åmosen er der kørt et innovationsforløb for relevante virksomheder inden for friluftsliv, oplevelse og naturturisme, som har resulteret i et netværk, der kan arbejde videre med udvikling af tematikkerne friluftsliv, turisme og erhverv.
- Relevante virksomheder, der indskriver sig i tematikkerne for Danske Naturparker, er kortlagt og gjort tilgængelige på Naturpark Åmosens nye digitale kort over services, faciliteter og ruter.
- Der er opstartet god dialog mellem Naturpark Åmosen og relevante virksomheder om forskellige typer af samarbejder
- Projektet Nye Veje i Naturpark Åmosen har udarbejdet et idékatalog til turismeudvikling fremtidens naturpark (RUC).
- Projektet Nye Veje i Naturpark Åmosen har dokumenteret erfaringer og viden om udvikling af turisme i Naturpark Åmosen i rapporter og forskningsartikler til udgivelse i internationale tidsskrifter (RUC).
- Naturpark Åmosen og RUC har deltaget i nationale og internationale konferencer med henblik på vidensspredning af erfaringer med udvikling af ansvarlig turisme i naturparker.

Veterantoget på Høng St. gøres klar til afgang. Foto: Ole Chr. Munk Plum

Gæster på vej igennem Bromølle tunnel. Foto: Anders Sogaard

Foto: Claus S. Nielsen

Foto: Trine Breun

Jyderupstiens bro over Store Åmose Foto: Daniel Urhøj

FORMIDLING

Formidling i fællesskab: Formidling i Naturpark Åmosen foregår i dag på forskellige niveauer, da der er behov for at formidle både natur- og kulturværdier, naturparkens begivenheder og naturparken som koncept. For at sikre lokalt ejerskab til naturparken er det vigtigt, at der etableres ambassadørskaber ude i lokalsamfundet og at naturparken på anden vis gensidigt kobles op på relevante aktører, så naturparkens kernefortælling også kan blive fortalt gennem disse koblinger. Formidlingen er nemlig tværgående for naturparkens tematikker, hvorfor en vurdering af formidlingens skala er relevant for at kunne vurdere arbejdsbyrdens omfang og graden af brug af eksterne samarbejder. Naturparken arbejder med både dynamisk og statisk formidling; den dynamiske formidling er eksempelvis når naturparkens naturvejleder præsenterer kultur- og naturhistorien i øjenhøjde i autentiske miljøer gennem guidede ture eller andre arrangementer. Den mere statiske formidling præsenterer områdets fortællinger gennem foldere, hjemmeside, sociale medier og informationstavler på udvalgte steder. Indholdet til disse udvikles i samarbejde med lokale foreninger, borgergrupper og lodsejere.

Naturformidling

En række aktører står for naturformidlingen i Naturpark Åmosen, men det er særligt naturparkens naturvejleder, der sammen med lokale interessenter står for arrangementer og guidede ture. Ligeledes varetager en lang række private aktører formidlingsture i området, fx Støtteforeningen Naturpark Åmosen, Dansk Ornitologisk Forening, Danmarks Naturfredningsforening og Dansk Vandrelaug.

Kulturformidling

En del af Naturpark Åmosens kulturaktiviteter udvikles og afholdes i samarbejde med Tissø Vikingecenter. Tidligere har der i mange år været afholdt det årlige Tissø Vikingemarked; nu eksperimenteres der med forskellige formater af dette marked, hvor vikingerne fra foreningen Tissø Vikingemarked og Kulturformidling afholder forskellige vikingeaktiviteter. Der er derudover et formidlingssamarbejde med områdets lokalarkiver, private kulturformidlere, lokalhistoriske foreninger og Museum Vestsjælland i forhold til at udvikle formidlingstavler til naturparkens stiftorløb ude i landskabet i forskellige tematikker samt historier fra området til naturparkens digitale kort, som findes på naturparkens hjemmeside.

Formidling som forventningsafstemning

Formidlingen i naturparken skal bruges som et redskab til at forventningsafstemme med gæsten på hele gæstens rejse. Det betyder, at hjemmesiden indeholder den information, gæsten skal bruge for at planlægge sit besøg i hjemmefra, ligesom at hjemmesiden opfordrer til, at man orienterer sig i naturparkens muligheder inden sit besøg. Under gæstens besøg i naturparken skal naturparken sikre, at der er tilstrækkelig wayfinding i områderne; eksempelvis at naturparkens indgange peger videre til nærliggende faciliteter og ruter, og at disse er markeret ude i landskabet såvel som i foldermateriale.

Sårbarhed og påvirkninger

Det fysiske materiale, fx formidlingstavler og lignende, placeret ude i Naturparken, er udsat for naturlig slitage og brugsslitage og skal løbende vedligeholdes. Skiltning i naturen bør så vidt muligt begrænses af hensyn til landskabsoplevelsen. Digitale formidlingsplatforme kræver løbende opdateringer, så tilbuddene kan følge med udviklingen. Formidling i form af markedsføring og opdatering af fysiske og digitale informationer er tidskrævende og en stor opgave for sekretariatet at løfte.

MÅLSÆTNING & INDSATSER

Formidling og naturvejledning skal styrkes og koordineres i forhold til lokale aktører gennem udbygning og etablering af aktiviteter, servicefunktioner og faciliteter.

Det vil sige, at der på langt sigt skal arbejdes strategisk og konceptuelt med formidlingen. Formidlingsindsatsen skal koordineres således, at der skabes synlighed om de formidlingstilbud, der eksisterer i naturparken, samt at styrke samarbejdet mellem områdets forskellige aktører.

Det betyder, at Naturpark Åmosen i perioden 2023-2028 arbejder for:

- at implementere og udrulle den udarbejdede kernefortælling med dertilhørende visuelt og grafisk udtryk.
 - at styrke PR- og markedsføringsarbejdet, således at kendskabet til naturparken øges og brandingværdien styrkes, særligt på sociale medier.
 - at arbejde konceptuelt med formidlingen gennem udviklingen af årlige natur- og kulturprogram i samarbejde med de frivillige organisationer og andre interessenter.
 - opsætning af informationstavler og wayfinding i hele naturparkens område, særligt ved hovedindgangene.
 - at arbejde for udvikling af Naturrum/støttesteder i naturparken, som inspirerer til besøg i både naturrum og i naturen.
 - at arbejde med kreativ formidling ude i landskabet, både dynamisk og statisk og gerne støttet af teknologi.
-

MÅLSÆTNING & INDSATSER

Forskning skal understøttes og undervisning styrkes gennem etablering af faciliteter og undervisningstilbud.

Det vil sige, at der på langt sigt skal arbejdes for at gøre eksisterende viden og forskning i naturparken tilgængeligt på museer, på undervisningsinstitutioner, i arkiver, i foreninger, hos erhvervet og lokale turistorganisationer gennem både personlig, digital- og fysisk formidling. De eksisterende undervisningsaktiviteter skal optimeres og koordineres med samarbejdspartnere.

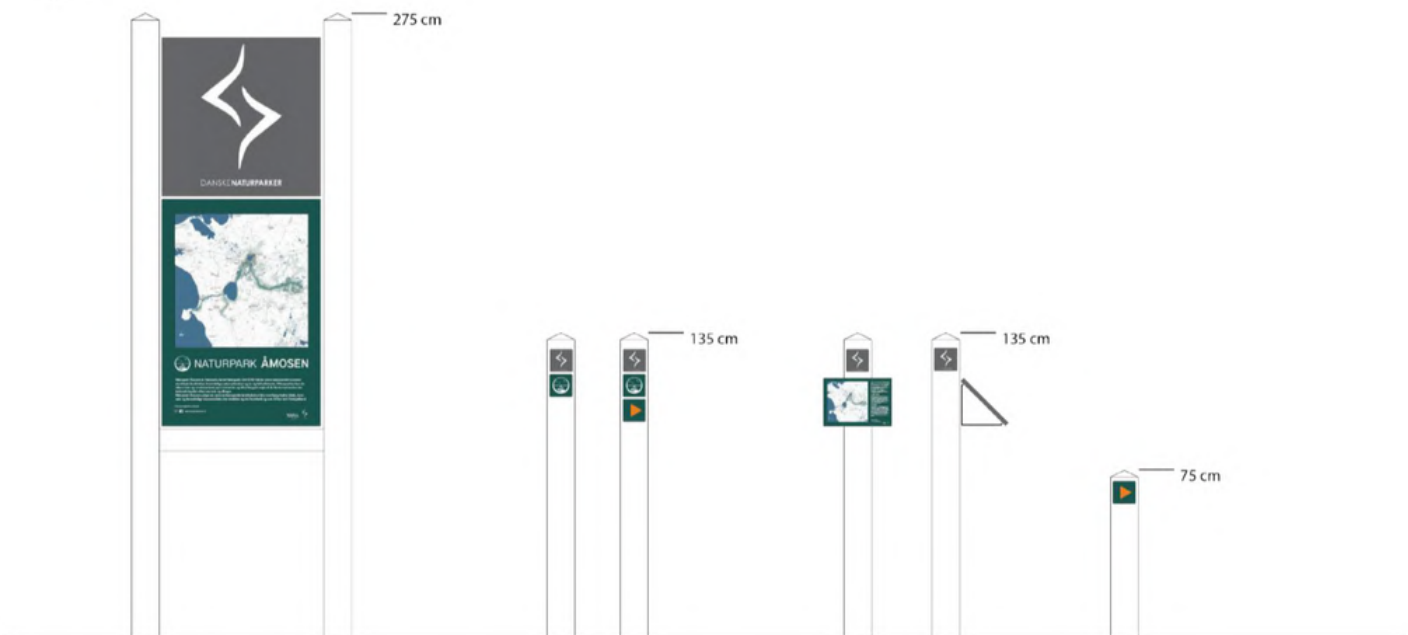
Det betyder, at Naturpark Åmosen i perioden 2023-2028 arbejder for:

- at Naturpark Åmosen i samarbejde med Holbæk, Kalundborg og Sorø Kommuner institutioner vil udbygge eksisterende skoletjenester og undervisningsaktiviteter.
 - at samarbejde med private kulturformidlere, lokalarkiver, lokalhistoriske foreninger, museer og grønne organisationer og andre frivillige om en gennemgang og bearbejdning af eksisterende vidensmateriale.
 - at indgå i eksisterende og kommende forskningsprojekter med Nationalmuseet, Museum Vestsjælland og forskellige universitetsinstitutioner.
 - at deltage med vidensspredning på konferencer og møder, hvor naturparken kan dele sine erfaringer med forskningsmiljøer og/eller andre naturparker.
-

VI ER ALLEREDE GODT IGANG

- Naturpark Åmosens kernefortælling og visuelle udtryk er udarbejdet i en designmanual.
- Der er gennemført flere kampagner på sociale medier med henblik på at formidle indsamlede historier om kultur- og naturværdier i området, der er blevet kortlagt digitalt.
- Omkring 20 lokale guider er blevet uddannet til at formidle i naturparken
- Der er nedsat laug i fem delområder med fokus på at udarbejde formidlingstavler og wayfinding til nye og eksisterende stiforløb.
- I regi af De 4 Koncepter er der gennemført forløb med skoleklasser (Unge Naturpark Ambassadører) og bevægelse i det fri for de 0-6 årige (Spring Ud).
- Sekretariatet har deltaget i vidensspredning med erfaringer fra Nye Veje projektet med RUC, netværk for Danske Naturparker og til international conference i Helsinki.

BORGERINDDRAGELSE

Borgernes stemme er vigtig: Naturpark Åmosen bygger på et fundament af frivillighed og borgerinddragelse, og det er helt centralt at lodsejere og borgere inddrages i arbejdet med at vedligeholde, planlægge og udvikle naturparken i fremtiden. Derfor er borgerinddragelse også et tværgående i hele naturparkplanen og dens målsætninger og indsatser. Der er store drivkræfter blandt de lokale aktører i naturparken. Borgere er alle sammen forskellige. Nogle ønsker at være med til at planlægge nye tiltag og give sit besyv med fra lokal viden og egne erfaringer, mens andre vil med i mere omfattende praktisk medbestemmelse i form af mindre grupper – såkaldte laug – der får tildelt et ansvar for tiltag og vedligeholdelse af stier, hegn, gærder, bræmmer, dyrehold mm. Vi ønsker at tilgodese begge grupper, da borgerinddragelse er forudsætningen for at skabe lokalt engagement og ejerskab til naturparken.

Udfordringer og ønsker til fremtidens naturpark

I projektet Nye Veje i Naturpark Åmosen blev rapporten "Borgernes Stemme" udarbejdet, som sammenfatter en mangfoldighed af stemmer fra diverse borgergrupper, alt lige fra lokale veteranogentusiaster, borgergrupper, erhvervsforeninger og lodsejere til cykelturister, ryttere og spejdere (Holm, Cold-Ravnkilde, & Grindsted, 2020). Et væsentligt karaktertræk for borgernes stemme om naturparken er en stor anprisning af naturparkens herligheder og naturværdier, men borgergrupperne byder også på forskellige interesser og ønsker for udviklingen af naturparken, som kan være i indbyrdes konflikt med hinanden. Rapporten er et vigtigt bidrag til naturparkens målsætning om at udvikle sig borgerinddragende, da den kortlægger væsentlige konfliktflader på tværs af de forskellige borgergrupper.

Naturpark Åmosen har i flere omgange, og senest med Nye Veje-projektet, indkaldt til en række borgermøder om ideer og ønsker til tiltag for området. Der er rigtig mange ønsker og ideer til øget tilgængelighed for sejlads, ridning, flere vandruter, fælles friluftskort, stier etableret ved nuværende ruter på al for trafikeret vej.

Alle sætter pris på naturens herlighedsværdier som stilhed, mørke, dyreliv, de mange forskellige typer af landskaber og planteliv – forhold som udviklingen i naturparken ikke må sætte over styr, men netop understøtte. Mange borgere vil rigtig gerne vil have øget tilgængelighed, ikke etableret for prangende eller lyd- og lysforurenende tiltag, endelig ikke forstyrre områdets karakter, gerne se flere beboere der flytter til egnen med børn, og turister med særinteresse for historie og kultur og naturturisme – men ikke masseturisme.

Naturparkråd

En anden måde at sikre borgerinddragelsen i det videre arbejde er oprettelsen af et naturparkråd. Naturparkrådet fungerer som en følgegruppe, der løbende kan stille forslag til bestyrelsen om nye projekter, informere og holde sig orienteret om Naturpark Åmosens udvikling. Naturparkrådet fungerer som rådgivende organ for naturparkens bestyrelse og repræsenterer et bredt udvalg af interessenter fra naturparkens område.

Aftentur med lokale ildsjæle om Sporet v. Store Åmose. Foto: Andreas Røpke

Assentorp bålhytte. Foto: Rolf Lehmann

Foto: Astrid Laura Dam Jensen

Naturparkens tre shelters midt i Store Åmose. Foto: Daniel Urhøj

EVALUERING

Evalueringsprocessen

Udviklingen af Naturpark Åmosen skal løbende følges og evalueres, så der kan tages stilling til, om de ønskede resultater nås. Statusrapporten indsendes årligt til Friluftsrådets database og danner udgangspunkt for den 5-årige revision af Naturparkplanen. Evalueringen er bestyrelsens og myndigheders baggrund for at følge Naturparkens planer og udviklingsproces.

Administration og organisering

Bestyrelsen er Naturpark Åmosens besluttende myndighed samt juridisk og økonomisk ansvarlig. Bestyrelsen er sammensat af en bred vifte af interessenter fra området for at sikre en lokal forankring og gennemsigtighed, disse interessenter er udstukket i bestyrelsens vedtægter. Der er desuden nedsat et naturparkråd, som rådgiver og hjælper med at kvalificere bestyrelsens beslutninger. Naturparkrådet består af repræsentanter for 22 foreninger og organisationer og optager løbende medlemmer.

REFERENCER

Cold-Ravnkilde, S; Holm, J; Grindsted, T. S. (2021) Gæster på Nye Veje et idékatalog til fremtidens naturpark, Roskilde Universitet
https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/79056699/G_ster_p_nye_veje.pdf

Den Danske Naturfond (u.å.) *Store Åmose, Ulkestrup Lyng*.
<https://naturfonden.dk/natur/store-aamose-ulkestrup-lyng/> tilgået d. 01/09/2022

Fischer, A., Pedersen, L. (red.) (2005) Kulturarv i Naturpark Åmosen-Tissø. Styringsgruppen for Naturpark Åmosen-Tissø/Kalundborg Museum, Nationalmuseet.

Guldborgsund og Sorø Kommuner (2021) *After LIFE Conservation Plan, EU LIFE ØSTDANSKE HØJMOSER, Horreby Lyng samt Sandlyng- og Verup Moser*. ISBN 978-87-94112-11-6
http://lifeeast.dk/media/2622595/sagsnr21-17724_doknr141886-21_v1_after-life-conservation-plan-dk.pdf

Holm, J., Cold-Ravnkilde, S., & Grindsted, T. S. (2020). *Borgernes Stemme: Udfordringer og ønsker til fremtidens naturpark*. Rapport. Roskilde Universitet.
https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/68112302/Borgernes_stemme_rettet_v.4_lmf_h.pdf

Nordea-Fonden (2022) *Nye Veje i Naturpark Åmosen*. www.nordeafonden.dk/projekter/nye-veje-i-naturpark-aamosen tilgået d. 19/09/2022.

Ovesen, C.H., Rasmussen, J.B. (red) (2005) Forslag til Naturpark Åmosen-Tissø. Sammenfattende rapport. Styregruppen for Naturpark Åmosen-Tissø.

Oxford Research (2019) Analyse af tværgående koncepter inden for naturformidling, aktiviteter og faciliteter i Danske Pilotnaturparker og Danske Naturparker
<https://oxfordresearch.dk/wp-content/uploads/2019/01/Analyse-naturformidling-i-danske-naturparker-Oxford-Research-og-Ramb%C3%B8ll.pdf>

Pedersen L. (red.) (2003) Tissø og Åmoserne - kulturhistorie og natur. Fra Holbæk Amt.

Pedersen, L. (red.) (2008) Åmosen - et kulturhistorisk skatkammer. Fra Nordvestsjælland.

Skarresø Rundt, <https://jyderup.dk/wp-content/uploads/2017/07/Folderr-Skarresoe-rundt.pdf>

Sørensen, F., Friis-Jensen, J., Dam, A.L. (in review) Public innovation programs and nature tourism entrepreneurship – an unproductive match?

TrapDanmark (2021) Skarresø. <https://trap.lex.dk/Skarres%C3%B8> Tilgået d. 04/10/2022.